

CONSUMER**PRO**

BOOSTING PROFESSIONALS
IN CONSUMER PROTECTION

Teoriniai tvarumo pagrindai

TURINYS

PRATARMĖ	4
1. Tvarumas – įvadas.....	5
2. Tvarus būstas	12
3. Tvarūs finansai	21
4. Darnus judumas	29
5. Tvarus maistas	35
6. Produktų tvarumas: visaapimantis ES požiūris, kad produktams gaminti vartotume mažiau išteklių ...	42
6.1. Ekologinis projektavimas ir energijos ženklavimas	44
6.2. Ekologinis ženklas	48
6.3. Priešlaikinis senėjimas	52
7. Teisės taikymas – produkto tvarumas	57
7.1. Klaidinantis „žaliasis smegenų plovimas“ apie produktus ir galimi kiti teisės vykdymo klausimai ...	57
7.2. Vartotojų teisės ir kaip tai gali padėti sukurti ilgiau tarnaujančius produktus	59
7.3. Naujasis rinkos priežiūros reglamentas	63

Ši medžiaga buvo sukurta vykdant projektą „Consumer PRO“, kuris yra Europos Komisijos iniciatyva pagal Europos vartotojų programą. Europos Komisijos parama nereiškia pritarimo turiniui, kuris atspindi tik autorių požiūrį. Komisija negali būti laikoma atsakinga už šiame dokumente pateiktos informacijos naudojimą.

Teisinė aplinka, susijusi su tvarumu, šiuo metu sparčiai kinta, tiek ES, tiek nacionaliniu mastu. Dokumente pateikiami faktai atitinka 2021 m. balandžio mėn. būklę. Maloniai prašome naudojant šio dokumento nuorodas bei teiginius patikrinti, ar per laiką, praėjusį nuo paskutinio šio dokumento atnaujinimo, nepasikeitė teisinis reguliavimas ar neiškilo kiti svarbūs veiksniai.

Gerbiamas skaitytojau,

Šis teorinių pagrindų dokumentas yra „Consumer Pro“ – ES iniciatyvos, kuria siekiama skatinti vartotojų organizacijas ir kitus vartotojų politikos veikėjus geriau pasiręngti apsaugoti savo šalies vartotojus – mokymų medžiagos dalis.

Dokumento tikslas – suteikti jums ir jūsų komandai naudingos ir aktualios informacijos apie tvarumą. Jis apima penkias pagrindines sritis, kuriose Europos vartotojų elgsena ir vartotojų politika gali turėti didžiausią įtaką ir suteikia galimybę įsitraukti į klimato krizės sprendimą. Tai **tvarus maistas, tvarūs finansai, tvarus mobilumas, tvarus būstas bei produktų tvarumas ir teisės vykdymas**.

Kiekviena iš nagrinėjamų temų apžvelgiama šiais aspektais:

- Kodėl tai rūpi vartotojams?
- Kokia yra politinė darbotvarkė ES lygiu?
- Koks nacionalinių ir Europos vartotojų organizacijų bei kitų veikėjų vaidmuo?
- Kokius praktinius nacionalinių vartotojų organizacijų įrankius, kampanijų bei komunikacijos pavyzdžius galime pasitelkti savo veikloje?

Šis teorinių pagrindų dokumentas yra mokymo šaltinių dalis. Be šio, „Consumer Pro“ programoje taip pat yra sukurti kiti panašūs teorinių pagrindų dokumentai. Vienas iš jų yra apie bendrąją vartotojų teisių politiką, kitas apima vartotojų teises skaitmeninėje erdvėje.

Apie „Consumer PRO“

„Consumer PRO“ – tai Europos Komisijos iniciatyva pagal Europos vartotojų programą. Ją įgyvendina Europos vartotojų organizacija BEUC. Iniciatyvos tikslas – neformaliojo švietimo būdu stiprinti Europos vartotojų organizacijų pajėgumus visoje ES, Islandijoje ir Norvegijoje, dėmesį sutelkiant svarbiausioms konkrečiam sektoriui skirtomis temomis. Norėdami gauti daugiau informacijos, susisiekite su mumis el. paštu: info@consumer-pro.eu.

1. TVARUMAS – ĮVADAS

Kodėl vartotojams svarbu tvarumas?

Europos gyventojai vis labiau nerimauja, kad reikia imtis daugiau veiksmų kovojant su klimato kaita. 2020 metų kovo mėnesio Europos barometro apklausa¹ apie europiečių požiūrį į klimato pokyčius rodo, kad:

- **94 proc. visų ES valstybių narių piliečių teigia, kad jiems svarbu saugoti aplinką,**
- **91 proc. piliečių teigė, kad klimato kaita yra rimta ES problema,**
- **83 proc. europiečių sako, kad būtini Europos lygmens įstatymai aplinkai apsaugoti.**

2019 m. Vartotojų sąlygų švieslentėje (*Consumer Condition Scoreboard*) nurodoma, kad daugiau nei pusė ES vartotojų (56,8 proc.) teigia, kad bent kai kuriems jų pirkimo sprendimams įtakos turi teiginiai² apie aplinką.

Tai atitinka daugelio BEUC narių organizacijų, pastebėjusių didėjančią vartotojų susidomėjimą tvarumo temomis, duomenis. Todėl nacionalinės vartotojų organizacijos gauna vis daugiau vartotojų klausimų ir yra labiau suinteresuotos suteikti žmonėms naudingų patarimų bei įrankių, tokių kaip produktų įvertinimai (reitingai) ir programėlės (*apps*).

Būtent todėl mes ir sukūrėme „Consumer PRO“ mokymo modulį bei pasirūpinome informaciniais ištekliais apie tvarumą. Norime padėti jums, kaip vartotojų profesionalams, tiek palaikyti ir šviesti vartotojus šiuo klausimu, kad jie pakeistų savo elgesį, tiek suteikti žinių advokacinei veiklai vartotojų naudai.

Politinė ES lygmens darbotvarkė

Aplinkosaugos klausimų svarba Europos piliečiams ir jų susirūpinimas klimato kaita atsispindi ES politinėje darbotvarkėje. ES užsibrėžė tikslą iki 2050 m. tapti neutralizuoto poveikio klimatui ekonomika. Taip pat ES padidino savo ankstesnį planą ir įsipareigojo, kad iki 2030 m. išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) kiekis bus sumažintas 55 proc. (tai yra daugiau nei 40 proc. sumažinimo įsipareigojimas, kurį ES prisiėmė pagal 2015 m. Paryžiaus susitarimą).

Siekdama įgyvendinti būtinus struktūrinius pokyčius, 2019 metų gruodį Europos Komisija paskelbė Europos Žaliojo kurso priemones, kuriomis siekiama užtikrinti maisto sistemų tvarumą, pagerinti transporto ir būsto energijos vartojimo efektyvumą, Europos energijos gamybą perorientuoti į atsinaujinančią energiją, o taip pat gaminti ilgiau tarnaujančius, lengviau taisomus ir perdirbamus produktus. **Žaliasis kursas – tai išsami politinė programa**

¹ <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getSurveydetail/instruments/special/surveyky/2257>

² https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/consumer-conditions-scoreboard-2019-factsheet_en.pdf

ateinantiems penkeriems ir daugiau metų. Visos kitos ES politikos kryptys, tokios kaip pramonės politika, mokslinių tyrimų politika, mobilumas, maistas, finansai, energetika ir kt., turi atitikti Žaliojo kurso tikslus. Tačiau norint sėkmės, reikės gilių sisteminių pokyčių mūsų gyvenime: turės keistis būdai, kaip mes gyvename, kaip gaminame, vartojame, kaip šildomės ir judame³. Taip pat reikia, kad politikos formuotojai sutelktų dėmesį ne tik į klimato pokyčius, bet ir užtikrintų platesnių visuomenės ir aplinkosaugos problemų, tokių kaip chemikalai, biologinė įvairovė, žemės naudojimas ir maisto gamyba, sprendimą.

Siekiant užtikrinti, kad naujajame Europos Žaliojo kurse numatytos vizijos ir tikslai būtų pasiekti, vartotojų judėjimas kartu su kitomis pilietinės visuomenės grupėmis vaidina gyvybiškai svarbų vaidmenį, verčiant ES ir valstybes nares imtis atsakomybės bei laikytis Paryžiaus įsipareigojimų⁴.

Nacionalinio lygmens politinė darbotvarkė

Lietuvoje 2020 m. tapo šilčiausiais metais per visą meteorologinių stebėjimų istoriją. Vidutinė metinė oro temperatūra Lietuvoje buvo 9,2 °C, tai yra 2,3 °C didesnė nei vidutinė daugiametė (pagal 1981-2010 m. vidurkį). Apie visuotinio atšilimo padarinius neginčijamai liudija dažnėjančios sausros, audros ir kiti ekstremalūs meteorologiniai reiškiniai. Kai kurios ataskaitos ir tyrimai rodo, jog jau netolimoje ateityje Lietuva gali būti viena labiausiai klimato kaitos paliestų šalių Europos Sąjungoje.

Lietuva tvarumo ir klimato kaitos švelninimo srityje žengia drauge su Europos Sąjunga ir visu pasauliu. 2016 m. LR Seimas ratifikavo Paryžiaus klimato kaitos susitarimą, o 2019 m. birželį LR Vyriausybės pritarimu Europos Vadovų Taryboje⁵ Lietuva pritarė klimato neutralumo siekiui iki 2050 m.

2021 m. birželio mėn. laukiama Europos Komisijos pasiūlymo dėl pastangų pasidalijimo (angl. *effort sharing*) reglamento. Lietuvos tikslo ES apyvartinių taršos leidimų (ATL) prekybos sistemoje nedalyvaujančiuose sektoriuose didinimas nuo minus 9 proc. ŠESD iki didesnio skaičiaus tikriausiai jau aiškus, tačiau koks konkretus tas procentas bus – dar nežinoma (šio dokumento rašymo metu).

Taigi, numatoma, kad iki 2021 m. birželio 30 d. Europos Komisija pateiks šiuos ES klimato kaitos ir energetikos tikslų iki 2030 m. teisės aktų pakeitimo projektus:

- Energetinės sąjungos ir klimato srities valdymo reglamentas;
- ES apyvartinių taršos leidimų prekybos sistemos direktyva;
- jau minėtas Pastangų pasidalinimo reglamentas;

³ Pvz., European Environment Agency (2019): „Sustainability transitions – Policy and Practice“, <https://www.eea.europa.eu/publications/sustainability-transitions-policy-and-practice>

⁴ 2015 m. gruodžio 12 d. Jungtinių Tautų Bendrosios Klimato Kaitos Konvencijos (*United Nations Framework Convention on Climate Change*) šalys pasiekė esminį susitarimą kovoti su klimato kaita ir paspartinti bei sustiprinti veiksmus ir investicijas, reikalingas tvariai mažai anglies dvideginio išmetančiai atečiai. Pagrindinis Paryžiaus susitarimo tikslas – sustiprinti pasaulinį atsaką į klimato kaitos grėsmę, išlaikant Žemės temperatūros kilimą šiame amžiuje gerokai žemiau negu 2 laipsniai Celsijaus virš ikipramoninio laikotarpio lygio, ir stengtis dar labiau apriboti temperatūros kilimą iki 1,5 laipsnio Celsijaus. Žr. <https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/what-is-the-paris-agreement>.

⁵ Įdomus ir gana skeptiškas komentaras apie ES tikslus – čia: <https://www.europoszinios.lt/europos-sajungos-zalioji-politika-kas-buvo-o-kas-nera-ir-greiciausiai-nebus-igyvendinta/>

- LULUCF⁶ reglamentas.

Šių teisės aktų įsigaliojimas planuojamas nuo 2023 m. Kaip matyti, tai yra daugiausia reglamentai, kurie automatiškai galioja nacionalinėje teisėje.

Šiuo metu (2021 m. pavasarį) svarstomas pagrindinis strateginis Lietuvos Respublikos dokumentas klimato kaitos srityje – [Nacionalinė klimato kaitos valdymo darbotvarkė](#), pakeisiantis atitinkamai pavadintą ankstesnę strategiją. Darbotvarkė kuriama trims dešimtmečiams į priekį, joje numatyti tokios trukmės tikslai ir uždaviniai:

- trumpalaikiai (2030 m.),
- vidutinės trukmės (2040 m.) ir
- ilgalaikiai (iki 2050 m.).

Nacionalinę klimato kaitos valdymo darbotvarkę, kaip tikimasi, Lietuvos Respublikos Seimas patvirtins 2021 m. liepą. Numatoma šioje darbotvarkėje integruoti Vyriausybės programos nuostatas: 1) nacionalinis tikslas – [minus 30 proc. ŠESD 2030 metais](#) (palyginus su 2005 m. lygiu); 2) palaipsnis iškastinio kuro atsisakymas; 3) konkrečios gairės ir principai sektoriams.

Nacionalinių įsipareigojimų laikymasis – svarbus mūsų šaliai ir finansiškai. Nepakankamo ŠESD mažinimo kaina galėtų siekti apie 300 mln. eurų lėšų poreikį iš valstybės biudžeto (kai ATL kaina sudaro 25 eurus už vienetą). Kritinis – transporto sektorius; jame Lietuvos ŠESD emisijos išlieka augančios. Blogiausia, kad šiame sektoriuje sunkiai sekasi jas mažinti.

Dar 2019 m. gale priimtas Nacionalinis energetikos ir klimato srities veiksmų planas⁷ (neretai vadinamas trumpai „**NEKS planu**“) numato priemones iki 2030 m. Šį planą ketinama peržiūrėti bei atnaujinti per šiuos ir būsimus metus (2021-2022 m.).

Plane pažymimos visos pagrindinės problemos, keliančios Lietuvai daugiausia iššūkių. Pavyzdžiui, akivaizdu, kad Lietuva atsilieka nuo ES valstybių mokesčių politikos srityje, nors mokesčiai yra viena veiksmingiausių priemonių keičiant gamintojų ir vartotojų elgesį. Lietuvoje aplinkosaugos mokesčių procentinė dalis nuo BVP yra gerokai mažesnė (1,9 proc. BVP) nei ES vidurkis (2,4 proc. BVP 2017 m. duomenimis).

Ryškus pavyzdys – vėlgis transportas. Didžiausią dalį Lietuvos transporto parko sudaro beveik 1,5 mln. lengvųjų automobilių, iš kurių 69 proc. sudaro dyzeliniai automobiliai, o jų amžiaus vidurkis 15 metų ir CO₂ išmetimai vidutiniškai 160-170 g/km. Transporto mokesčiai yra mažiausi ES ir jais menkai atsižvelgiama į transporto priemonių aplinkosauginį veiksmingumą. Lengvieji automobiliai tik 2020 metų viduryje Lietuvoje pradėti apmokestinti išmetamo CO₂ kiekiu grindžiamais mokesčiais, ir tie mokesčiai nėra ženklūs palyginus su automobilio įsigijimo kaina. Tik 2019 metais pradėtos teikti kompensacinės išmokos įsigyjant mažataršius automobilius (iki 1000 eurų). Todėl paskatos rinktis mažiau CO₂ išmetančius automobilius yra labai ribotos. Lietuvoje taikomi akcizai benzinui, dyzelinui ir kitiems variklių degalams yra vieni mažiausių ES – vadinasi, vartotojams naudinga važinėti iškastinio kuro pagrindu pagamintais degalais (ypač – suskystintomis naftos dujomis).

⁶ Angl. *Land use, land-use change, and forestry*. Lietuviškai naudojama tokia pilna sąvoka: „žemės naudojimas, žemės naudojimo keitimas ir miškininkystė“. Tačiau dėl to, kad ši sąvoka gana ilga ir nepatogi, yra plačiai prigijusi angliška LULUCF santrumpa, kurią dažnai gali tekti išvysti pasklaidžius strateginius klimato kaitos dokumentus tiek Lietuvoje, tiek ir visoje Europos Sąjungoje.

⁷ <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/klimato-kaita/nacionalinis-energetikos-ir-klimato-srities-veiksmu-planas-2021-2030-m>

Vartotojų organizacijų dalyvavimas

Vartotojų organizacijos istoriškai tik iš dalies dalyvavo aplinkosaugos politikoje. Jos daugiausia būdavo aktyvios tose srityse, kurios susijusios su informacija vartotojams. Pavyzdžiui, rūpintasi ekologiniais ženklais (angl. *ecolabel*), prietaisų ar pastatų energijos efektyvumo, automobilių ženkliniu, gaminių dizaino politika ir, žinoma, bendrąja vartotojų teisių apsauga.

Tačiau pastaraisiais metais vartotojų judėjimas imliau suvokia poreikį apsaugoti planetą. Vis labiau suprantama, kad reikia atsižvelgti į ateities kartų interesus.

Padidėjęs visuomenės, taip pat politikos formuotojų informuotumas apie ekstremalią klimato problemą pabrėžia poreikį bendradarbiauti tarp vartotojų teisių gynėjų ir politikos formuotojų. Labai svarbu, kad vartotojai tikrai dalyvautų įgyvendinant politikos priemones – tai būtina, kad šios priemonės duotų vaisių. Nesvarbu, ar kalbame apie tai, kaip mes valgome, judame, keliaujame, gyvename būstuose ar naudojame produktus ir paslaugas – visose šiose srityse reikalinga kritinė vartotojų požiūrio ir elgesio pokyčių masė.

Labai svarbu, kad politikos įgyvendinimo priemonės, kurių imsime per artimiausius mėnesius ir metus, fokusuotųsi apie vartotojus, kurie bus visų svarbių pokyčių epicentre.

Europos vartotojai turi didžiulę perkamąją galią. Mūsų planetai europiečių vartotojų norai turi didžiulę įtaką, priklausomai nuo to, ar ES vartotojai renka tvarius ar netvarius produktus ir paslaugas. Dauguma pirkimo sprendimų priimami dar prieš einant į parduotuves, todėl mūsų laukia iššūkis: kaip iš anksto pasiekti vartotojus? Vartotojų organizacijos čia vaidina svarbų vaidmenį; jos veikia kaip patikimi tarpininkai, kasdien informuojantys milijonus žmonių per žurnalus, telefonines ar online pagalbos linijas, internetinius straipsnius ir vaizdo įrašus. Tačiau tam, kad mes galėtume patarti vartotojams apie tvaresnių produktų ir paslaugų pasirinkimo galimybes, tokių produktų pasiūla turi būti rinkoje!

Ateinančiais metais reikės, pavyzdžiui, vartotojų grupių ir vartotojų profesionalų vaidmens tokiose srityse:

- patarimų dėl tvarių produktų ir paslaugų teikimas vartotojams,
- produktų ir paslaugų poveikio aplinkai tikrinimas,
- grupinių pirkimų organizavimas siekiant sumažinti tvarių produktų – pavyzdžiui, fotovoltinių elementų (saulės baterijų) – kainas⁸,
- vartotojų įtraukimas į pereinamojo laikotarpio diskusijas per:

⁸ Žr. antrąjį skyrių apie būstą, pvz., CLEAR kampaniją.

- moderuojamas interneto bendruomenės, kuriose vartotojai gali kalbėtis tarpusavyje apie savo patirtį, pvz., diegiant atsinaujinančius energijos išteklius⁹;
- festivalius, kurie informuotų žmones apie tai, kaip gyvensime / galėsime gyventi ateityje¹⁰;
- kolektyvinius veiksmus, kaip antai vartotojų atsiųstų nuotraukų koliažai, parodantys politikos formuotojams bei ūkio subjektams, kokie nebūtinų ir nereikalingų pakuočių atliekų kalnai susidaro buityje,
- bendradarbiavimas su socialiniais darbuotojais siekiant padėti vartotojams, kurie neišgali apmokėti sąskaitų už energiją, ir apmokant juos efektyviai naudoti energiją savo namuose,
- bendradarbiavimas su mokyklomis ir lavinant mokytojus¹¹,
- parodomųjų seminarų organizavimas, siekiant paaiškinti žmonėms, kaip naudotis naujais produktais ir paslaugomis, pavyzdžiui, elektriniu automobiliu¹²,
- vartotojų poreikių ir pageidavimų tyrimai; pavyzdžiui, apie vartotojų siekį sumažinti atliekų kiekį arba įsigyti patvaresnių gaminių^{13 14},
- gebėjimų didinimas siekiant sustiprinti vartotojų organizacijas bei kitus vartotojų politikos veikėjus ir parengti juos geriau atstovauti savo šalių vartotojams bei geriau ginti juos su tvarumu susijusiais klausimais,
- programėlės, skirtos padėti vartotojams rinktis sveikesnį maistą ar išvengti kenksmingų cheminių medžiagų įsigijamuose produktuose¹⁵,
- patikimų aplinkosaugos ženklų (pvz., ES ekologinio ženklo „Ecolabel“) skatinimas.

⁹ Daugiau apie tai – taip pat antrame skyriuje apie būstą.

¹⁰ Pavyzdžiui, italų vartotojų organizacijos „FestivalFuturo 2019“, <https://www.altroconsumo.it/festival-2019#>.

¹¹ Žr. MundoOn projektą Portugalijoje: <https://decojovem.pt/pt/noticias/a-decojovem-continua-junto-das-escolas>

¹² Žr. Citizen's Advice Electric Vehicle Workshop 2019, <https://www.youtube.com/watch?v=i3KkP0AohI8&feature=youtu.be>

¹³ Žr. 7.3 skyrių apie PROMPT projektą.

¹⁴ Vokietijos vartotojų organizacijos „Verbraucherzentrale Bundesverband“ atliktas [nuomonės tyrimas](#) parodė, kad 96 proc. vartotojų mano, jog svarbu, kad susidarytų mažiau pakuočių atliekų, o [89 proc. apklaustųjų teigė](#), jog ES turėtų įpareigoti stambių buitinių prietaisų gamintojus kurti lengviau taisomus gaminius.

¹⁵ BEUC nariai „Forbrugerrådet TÆNK“ (Danija), „Sveriges Konsumenter“ (Švedija) ir VKI (Austrija) dalyvauja LIFE programos finansuojamame projekte „Ask Reach“ – <https://www.askreach.eu/partners-and-supporters/>. „Forbrugerrådet TÆNK“ taip pat sukūrė programėlę „Kemiluppen“, o Prancūzijos „UFC Que Choisir“ – programėlę „QuelCosmetic“. Abi šios programėlės išmaniesiems telefonams leidžia vartotojams sužinoti, kuri kosmetika neturi tam tikrų kenksmingų cheminių komponentų.

Šio dokumento rašymo metu trumpas, vidutinis ir ilgalaikis COVID-19 pandemijos poveikis dar nėra žinomas, tačiau akivaizdu, kad krizė drastiškai paveiks visą mūsų gyvenimą ir socialinę sanglaudą tiek artimiausiu, tiek vidurio, tiek ilgalaikiu laikotarpiu.

Ieškodami sveikatos krizės išeičių, politikos formuotojai nacionaliniu, Europos ir tarptautiniu lygiu aptaria politikos priemones, kurios galėtų sumažinti neigiamą ekonominį ir socialinį pandemijos poveikį. Tai susiję pirmiausia su būtina neatidėliotina parama, tačiau kalbama ir apie ilgalaikius sprendimus, nes jau dabar reikia planuoti veiksmus, kaip atgaivinti ekonomiką tikslingomis ilgalaikėmis investicijomis jau po to, kai tiesioginė sveikatos krizė nusiūgs.

Europos Žaliojo kurso reformos turi vykti toliau nepaisant COVID-19, nes mes neturime leisti tiesiog grįžti prie gyvenimo būdo „kaip anksčiau“ (angl. „old normal“). Juk toks senasis gyvenimo būdas gilina klimato krizę! Visi viešieji finansai, skirti įmonėms gelbėti, turi būti duodami su sąlyga, kad jų gavėjas turi vykdyti pokyčius ir siekti didesnio tvarumo. Nepaprastai svarbu nepakartoti praeities klaidos, kai, pavyzdžiui, 2009 metų finansų ir ekonominės krizės įkarštyje daugelis sutiko, kad mes negalime tiesiog peržengti krizę ir gyventi kaip anksčiau. Tačiau... po krizės praktiškai labai mažai kas pasikeitė. Vartotojų organizacijos yra įsipareigojusios aktyviai dalyvauti pertvarkos procese.

Nors Europos Komisija šiuo metu ramina pilietinės visuomenės organizacijas, kad Europos Žaliojo kurso reformos bus toliau planuojamos ir įgyvendinamos, vis dėlto mažai tikėtina, kad COVID-19 nepaliktų pėdsako. Sveikatos krizė neišvengiamai turės rimtų padarinių ir tai kelia klausimų, ar galime laiku išspręsti klimato krizę.

Vartotojo požiūriu, čia atsiranda ir naujų galimybių, ir naujų rizikos šaltinių. ES šalių vartotojų specialistams svarbu apsvarstyti savo šalies kontekstą ir atsižvelgti į įvairius veiksmus, formuojant atitinkamas reagavimo strategijas.

Tarp rizikų matome:

- Investicijoms į struktūrinius pokyčius gali likti mažiau valstybės lėšų. Tarkime, tai gali paveikti biudžetus, skiriamus moksliniams tyrimams ir inovacijoms, pavyzdinių projektų įgyvendinimui su nauja infrastruktūra (pvz., elektromobilių įkrovimo stotelėmis), ekologiškiems viešiesiems pastatams (pvz., tai gali būti atsinaujinančius

energijos išteklius naudojančios pasyvūs biurų pastatai su naujoviškais apšvietimo, vėdinimo, lietaus vandens surinkimo sistemomis, ir kt.)¹⁶.

- Galimas nacionalinio lygmens politikos formuotojų pasipriešinimas Europos Žaliojo kurso planams.
- Mažesnis vartotojų dėmesys tvarumui, nes jų gyvenime šiuo metu yra kitų gyvybiškai svarbių problemų – todėl bus sudėtinga gerinti suvokimą ir žinojimą apie tvarumą.
- Jei gyventi tariau reikšia didesnius kaštus, kai kuriems vartotojams tai gali būti nepakeliamas dėl darbo netekimo, pajamų sumažėjimo.
- Daugiau paskatų įmonėms „apsukti“ vartotojus, pavyzdžiui, prašyti didesnės kainos už „tvarius“ produktus, net ir tuos, kurie neatitinka vartotojų lūkesčių.

Tarp galimybių matome šiuos veiksniai:

- Geresnis vartotojų supratimas, kad pokyčiai yra būtini, įmanomi ir pasiekiami.
- Nauji išugdyti įgūdžiai, įgytos žinios ir kai kurių vartotojų padidėjęs susidomėjimas netikėtai per pandemiją atsivėrusiomis gyvenimo būdo keitimo galimybėmis. Vartotojai gali panaudoti savo patirtį, kurią jie įgijo karantino metu. Ypatingą reikšmę įgavo maisto gaminimas namuose, siuvimas ir rūbų taisymas, žaidimas su vaikais, pagalba vietos bendruomenėse ir parama vietinėms mažoms įmonėms, naujos nuotolinio darbo galimybės, pvz. vaizdo konferencijų panaudojimas darbui (išvengiant būtinybės keliauti) ir pan.
- Sustiprėjęs nepažeistos ir neužterštos aplinkos pojūtis – kai miestuose mažiau triukšmo, švarėja oras, išgirstame paukščių giedojimą ir panašiai.
- Nauji vartojimo būdai, pavyzdžiui, keitimasis drabužiais, žaislais ar knygomis, ilgesnis produktų naudojimas ir jų taisymas, maisto gaminimas dažniau namuose, o ne lankymasis restorane, kokybiško laiko praleidimas su šeima.
- Daugiau solidarumo ir atsiradusio (sustiprėjusio) jausmo, kad galime įveikti didelę krizę, jei visi dirbsime kartu ir veiksime daugiau bendro intereso labui. Tai gali žmonėms suteikti jausmą, kad jie nėra bejėgiai ir kad jų veiksmai yra svarbūs.

¹⁶ Iš tiesų, derybos dėl 2021-2027 m. ES daugiamečio biudžeto parodė, kad sveikatos, mokslinių tyrimų ir plėtros bei aplinkos apsaugos programoms gali tekti mažiau lėšų, negu iš pradžių buvo siūloma. Daliai programų ilgalaikio ES biudžeto finansavimas sumenko palyginti su ankstesniu 2014-2020 metų laikotarpiu, nes pagalbos ekonomikai priemonės finansuojamos atskiru *NextGenerationEU* paketu. Gerai tai, kad šiame pakete numatyti aiškūs įpareigojimai šalims narėms, jog ženkli visų išlaidų dalis Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo plane turi atitikti Žaliojo kurso tikslus. Žr. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_20_2469.

2. TVARUS BŪSTAS

Kodėl tvarus būstas yra svarbus vartotojams

Vartotojai mato, kad jų sąskaitos už energiją didėja, ir daugeliui kyla sunkumų kontroliuoti išlaidas energijai, nes jie gyvena neefektyviuose namuose arba negali naudotis tvaresniais sprendimais. Pastatai Europos Sąjungoje sunaudoja didžiąją dalį visos energijos. Gyvenamųjų namų sektorius tame tarpe sudaro 45 proc. visų energijos suvartojimo šildymui ir vėsinimui sąnaudų ES. **Europiečių būstai turi tapti tvarūs, kad būtų pasiekti ES klimato tikslai.** Norima, kad 2050 metais visi pastatai būtų „arti nulinės emisijos“ – tai yra, padengtų savo energijos poreikius neišmetant ŠESD. Tačiau didžioji dalis 2050-ųjų metų būsto stovi jau dabar; tie būstai jau yra pastatyti!

Taigi, didžiausią dėmesį reikėtų skirti jau esamų pastatų anglies pėdsako mažinimui, užsibrėžiant aukštesnį renovacijos lygį, pereinant prie šildymo ir vėsinimo naudojant atsinaujinančius energijos šaltinius, naudojant efektyviausius produktus ir prietaisus, išmaniąsias pastatų/prietaisų valdymo sistemas bei gerinant medžiagas, kurios naudojamos pastatų apšiltinimui.

Nors energiją taupantys namai reiškia ir naudą vartotojų piniginei, mažesnę poveikį klimatui ir visuomenės sveikatai (dėl mažesnės oro taršos), vartotojams neretai sunkiai sekasi įžvelgti investicijų į renovaciją naudą. Jie paprastai neturi ir tam reikalingų priemonių – įrankių, kurie tą naudą pamatuotų, padėtų suprasti. Ne kiekvienam yra gerai žinomos finansavimo galimybės, o kartais tų galimybių – tiesiog nėra. Anot BEUC narių – nacionalinių vartotojų organizacijų – atstovų, svarbiausios problemos, trukdančios vartotojams imtis veiksmų atnaujinant būstus, yra tokios:

- nepakankamas supratimas apie renovacijos naudą;
- trūksta renovacijai reikalingo / tinkamo finansavimo;
- stokojama pasitikėjimo teisinės aplinkos stabilumu;
- trūksta patikimų nešališkų patarimų.

Vartotojų įtraukimas į energetikos sistemos pertvarką yra esminis dalykas siekiant visuomenės pritarimo visu pokyčių laikotarpiu. Nors vartotojai yra suinteresuoti aktyviai prisidėti prie šių transformacijų, jų kasdienė realybė yra tokia, kad jie tiesiog turi būti įsitikinę galimybe sutaupyti pinigų, galimybe pagerinti komforto savo būste lygį, ir tuo pačiu pasitikėti, jog visą laiką bus užtikrintas saugus energijos tiekimas¹⁷.

¹⁷ Pavyzdžiui, Lietuvoje smarkus snygis 2021 metų pradžioje sukėlė situaciją, kai net trys šimtai tūkstančių klientų neteko elektros kritiniu – šaltuoju – metų laikotarpiu (<https://www.eso.lt/lt/ziniasklaida/rekordinis-snygis-svarbiausi-faktai.html>). „Energijos skirstymo operatorius“ paskelbė, kad „dėl ... šalį užklupusio didžiausio per kelis dešimtmečius šlapio snygio su

Vartotojams reikia informacijos apie jų pasirinkimo poveikį ir su tuo pasirinkimu susijusį anglies pėdsaką. Pavyzdžiui, jie turi sugebėti lengvai surasti jiems tinkamiausius sprendimus kai, tarkime, tenka savo namams rinktis energijos vartosenos būdus. Taip pat vartotojams turi būti lengva suprasti visuminių išlaidų (angl. *total cost of ownership*) konceptą, kai kalba eina apie investicijas į šildymo ar vėsinimo įrangą. Jiems taip pat reikia informacijos apie esamas paramos schemas bei lengvo priėjimo prie paramos.

Tuo pačiu metu jiems reikia ir tinkamų kvalifikuotų specialistų patarimų apie namų atnaujinimą, ir pagalbos (jei reikia) organizuojant laikiną persikėlimą į kitą būstą, kol vyksta remontas ar renovacija. Nors informacija yra svarbi, ji turėtų būti suprantama kaip sprendimo dalis, drauge su gerai parengta ir stabilia politika, keliančia pasitikėjimą bei užtikrinančia vartotojams jų atliekamų investicijų į būsto atnaujinimą tikrumą.

Politinė darbotvarkė – ES lygmuo

Siekdama pagerinti pastatų energijos vartojimo efektyvumą, ES sukūrė tam tinkamą teisinę aplinką. Čia svarbiausią vaidmenį vaidina Pastatų energinio naudingumo direktyva 2010/31/ES (angl. naudojama santrumpa *EPBD*¹⁸) ir Energijos vartojimo efektyvumo direktyva 2012/27/ES (angl. trumpai vadinama *EED*¹⁹). Abi direktyvos buvo pakeistos įgyvendinant „Švarios energijos visiems europiečiams“ paketą 2018-2019 m.

Pirmiausia, [pakeista Pastatų energinio naudingumo direktyva \(2018/844/ES\)](#) siunčia tvirtą politinį signalą apie ES įsipareigojimą modernizuoti pastatų sektorių atsižvelgiant į technologines inovacijas ir pagreitinti pastatų renovaciją (pvz., sakoma, kad „siekiant ekonomiškai efektyviu būdu įgyvendinti ES plataus užmojo tikslus energijos vartojimo efektyvumo srityje, būtina, kad vidutinis metinis renovacijų lygis sudarytų 3 proc.“ – tai yra net trigubai sparčiau už dabartinį renovacijos tempą Europoje).

Direktyva įpareigoja valstybes nares parengti nacionalines ilgalaikės renovacijos strategijas, kad ES pastatų fondas būtų itin energetiškai efektyvus iki 2050 m. Tai reiškia išmetamų šiluminės energijos sumažėjimą 80–95 procentais, palyginti su 1990 m. Šis pagrindinis politikos tikslas bus pasiektas taikant įvairias priemones, pradedant pastatų „sumanumo rodikliu“ ir baigiant energinio naudingumo sertifikatais. Pirmoji priemonė matuoja pastatų pritaikymą naudoti naujas technologijas ir sąveikauti su energijos tiekimo tinklu, siekiant aukštesnio efektyvumo lygio. Antrąją aukščiau paminėtą priemonę sudaro sertifikavimo schema, skirta pagerinti pastatų energinio naudingumo palyginimo „prieš“ ir „po“ renovacijos lygį.

elektros tiekimo sutrikimais susidūrė iš viso apie 290 tūkst. unikalų klientų, virš 3 min. – apie 215 tūkst. gyventojų. Didžiajai daliai – 72 proc. – klientų elektros tiekimas buvo atstatytas per keletą valandų. Daugiau kaip dvi paras elektros neturėjo apie 2 proc. klientų“. Kai kuriems klientams elektros tiekimui savo namuose teko pasitelkti dyzelinius generatorius. Šis pavyzdys parodo, kad energetikos sistemos pokyčiai turi būti siejami su viso tinklo stiprinimu ir pertvarka. Nepakanka tik vartotojui norėti ir galėti pereiti prie būsto sprendimų, pagrįstų tvariu energijos vartojimu – turi būti įtraukti visi sistemos dalyviai, o energetiniai klausimai turi būti nagrinėjami visapusiškai.

¹⁸ Energy Performance of Buildings Directive 2010/31/EU.

¹⁹ Energy Efficiency Directive 2012/27/EU.

Direktyvoje taip pat nustatomi įpareigojimai dėl elektrinių transporto priemonių (angl. EV – *electric vehicles*) įkrovimo punktų diegimo naujuose gyvenamuosiuose pastatuose. Taip pat reikalaujama, kad valstybės narės, rengdamos nacionalines renovacijos strategijas, apsvarstytų priemones, kurios padėtų sumažinti energetinį skurdą. EPBD perkėlimo į nacionalinę teisę terminas suėjo 2020 m. kovo mėnesį.

Antra, [pakeista direktyva dėl energijos vartojimo efektyvumo \(2018/2002/ES\)](#) buvo susitarta atnaujinti energetikos politikos sistemą laikotarpiu iki 2030 m. ir toliau. Esminis pakeistos direktyvos elementas – ne mažiau kaip 32,5 proc. energijos vartojimo efektyvumo tikslas iki 2030 m. Šis tikslas, kurį reikia pasiekti visos ES mastu, yra nustatytas atsižvelgiant į 2007 m. modeliavimo prognozes 2030-iesiems.

Vienas iš atnaujintos Energijos vartojimo efektyvumo direktyvos tikslų yra sumažinti energijos suvartojimą ir taip sumažinti vartotojų sąskaitas už energiją. Taip pat siekiama mažinti Europos priklausomybę nuo energijos importo, paskatinti gamintojus diegti naujoves ir į statybų sektorių pritraukti daugiau investicijų.

Trečia, [Valdysenos reglamentas \(Reglamentas 2018/1999/ES\)](#) gali būti apibūdinamas kaip „Švarios energijos visiems europiečiams“ paketo kertinis akmuo, nustatantis kryptį pasiekti ilgalaikius tikslus energetinės sąjungos pagal Paryžiaus klimato susitarimą. Reikalaujant, kad valstybės narės parengtų ilgalaikes strategijas ir integruotus nacionalinius energetikos ir klimato planus, reglamente nustatomos aiškos taisyklės, kaip, be kita ko, pasiekti 2030 m. ES energijos vartojimo efektyvumo tikslą.

„Švarios energijos visiems europiečiams“ paketas priimtas dar dirbant ankstesnei, 2014-2019 m. Jean-Claude Junckerio Komisijai. Dabartinė Ursulos von der Leyen vadovaujama Europos Komisija paskelbė **Europos Žaliąjį kursą** kaip esminį prioritetą. Į šį esminį visuomenės ir ekonomikos pertvarkos planą Komisija įtraukė viešųjų ir privačių pastatų atnaujinimo bangą (angl. *Renovation Wave*). Tokio žingsnio tikslas – pabrėžti būtinybę imtis aktyvių veiksmų, sukurti Europos Sąjungoje tinkamas sąlygas pagreitinti renovaciją ir išnaudoti reikšmingą statybų sektoriaus įtraukimo potencialą. Pagal 2019 m. gruodžio Europos Komisijos komunikatą dėl Europos Žaliojo kurso²⁰,

„Komisija griežtai užtikrins su pastatų energiniu naudingumu susijusių teisės aktų vykdymą. Pirmiausia, 2020 m. bus atliktas valstybių narių nacionalinių ilgalaikių renovacijos strategijų vertinimas. Siekdama užtikrinti, kad santykinės skirtingų energijos šaltinių kainos duotų tinkamą ženklą efektyviau vartoti energiją, Komisija, be kita ko, pradės ir darbą, susijusį su galimybe įtraukti iš pastatų išmetamus teršalus į europinę prekybą taršos leidimais. Be to, Komisija peržiūrės Statybos produktų reglamentą. Jis turėtų užtikrinti, kad naujų ir renovuotų pastatų projektavimas visuose etapuose atitiktų žiedinės ekonomikos poreikius ir paskatintų didesnę pastatų ūkio skaitmeninimą ir jų atsparumą klimato kaitai didinimą.“

Lygiagrečiai Komisija siūlo bendradarbiauti visoms suinteresuotosioms šalims per atvirą platformą, kurioje visos pusės gali susitikti ir tartis. Dar vienas svarbus dalykas – pastatų

²⁰ https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:b828d165-1c22-11ea-8c1f-01aa75ed71a1.0011.02/DOC_1&format=PDF

renovacijai bus skiriama didelė finansinė parama. Tokie planai gali suteikti unikalią galimybę BEUC narėms organizacijoms ir kitiems vartotojų teisių gynimo specialistams parengti nacionalines patarimų vartotojams programas bei padėti vartotojams gaunant pastatų renovacijai būtiną finansavimą.

Lauktąją pastatų energinio naudingumo didinimo strategiją „**Renovacijos banga**“ Komisija paskelbė 2020-ųjų spalį²¹. Komisija siekia 2021-2030 m. laikotarpiu renovavimo rodiklį Europos Sąjungoje padidinti bent du kartus ir užtikrinti, kad renovuotuose pastatuose būtų efektyviau vartojama energija ir ištekliai. Už energetiką atsakinga Komisijos narė Kadri Simson strategijos paskelbimo proga teigė: „Žaliasis ekonomikos gaivinimas prasideda namuose. Įgyvendindami „Renovacijos bangą“ šalinsime daugybę būtinus veiksmus stabdančių kliūčių, dėl kurių šiandien renovacijai reikia skirti daug pastangų, lėšų ir laiko.“

Nacionalinio lygmens politinė darbotvarkė

Nors jau laikas pasirengti Žaliojo kurso darbams, mūsų šalyje išlieka problemų dėl Jean-Claude Junckerio Komisijai priskiriamo „Švarios energijos visiems europiečiams“ paketo įgyvendinimo.

Lietuva buvo įspėta, kad vėluoja perkelti pakeistą Pastatų energinio naudingumo direktyvą. Vienas svarbiausių šios direktyvos įgyvendinimo nacionaliniu lygiu elementų – ilgalaikė renovacijos strategija. Nors dar 2020 m. vasarį Aplinkos ministerija paskelbė sudarysianti darbo grupę (įtraukiant į ją ir išorės ekspertus) dėl **Lietuvos ilgalaikės renovacijos strategijos** projekto rengimo, galiausiai pandemija sukliudė laikytis šio plano. Vis dėlto 2020 metų spalį konsultantų sukurtas strategijos projektas buvo pateiktas svarstyti specialistams, o nuo 2021 m. vasario (t.y., su beveik metų pavėlavimu) ji tapo prieinama visuomenei²².

Strategijos [projekto](#) įžangoje konstatuojama, kodėl reikalingas šis dokumentas:

(...) Lietuva turi pasirengti ilgalaikę renovacijos strategiją, kuria būtų remiama nacionalinio pastatų ūkio renovacija, užtikrinant, kad:

- 1) pastatų ūkyje energija būtų vartojama ypač efektyviai;*
- 2) pastatų ūkis iki 2050 m. taptų nepriklausomas nuo iškastinio kuro;*
- 3) sudaromos palankios sąlygos ekonomiškai efektyviam esamų pastatų pertvarkymui į beveik nulinės energijos pastatus.*

Strategija išties taikliai formuluoja sąlygas, kurios būtinos, kad renovacija pajudėtų.

Tam, kad pastato savininkas patikėtų renovacijos nauda, turi būti išpildytos kelios esminės sąlygos:

- *nauda savininkui turi objektyviai egzistuoti (čia ir toliau pabraukta mūsų),*
- *savininkas turi būti informuotas apie egzistuojančias naudas (...),*
- *turi būti parengti finansavimo sprendimai – net ir tikintis renovacijos nauda pastato savininkas nedalyvaus renovacijoje, jei neturės tam finansinių galimybių.*
- *turi būti pakankamas užtikrinimas, kad renovacijos naudos bus realizuotos – net ir tikintis renovacijos nauda ir turintis patrauklias finansavimo galimybes pastato savininkas tikėtina nedalyvaus renovacijoje, jei netikės, kad planuojamas rezultatas bus pasiektas.*

²¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/IP_20_1835

²² <https://am.lrv.lt/lt/naujienos/visuomene-kviciama-susipazinti-su-lietuvos-ilgalaikes-renovacijos-strategija>

Kaip matyti, nelengva įveikti visus šiuos „slenksčius“. Tam reikalingas aktyvus valstybės įsikišimas. Daug ką gali nuveikti ir savivaldybės, renovaciją skatinančios agentūros, verslo sektorius, nevyriausybinių organizacijų.

Aprašytos projekte ir ilgalaikės strategijos įgyvendinimo priemonės – tame tarpe ir tokios, kurios atitinka lūkesčius, pateiktus aukščiau šiame dokumente skyrelyje „Kodėl tvarus būstas yra svarbus vartotojams“. Strategija apima ilgą (30 metų) laikotarpį, per kurį ji bus ne kartą peržiūreta ir, esant būtinybei, patikslinta. Šio dokumento rašymo metu, strategija dar nebuvo patvirtinta (planuota, kad Vyriausybė ją patvirtins 2021 m. pavasarį). Aplinkos ministerija savo viešuose pareiškimuose džiaugėsi, kad strategijos projektas „po 2020 m. gruodį vykusių viešųjų konsultacijų pakoreguotas, nustatant ambicingesnius daugiabučių renovacijos tikslus“.

Kita vertus, tą patį 2021 metų vasarį pasirodė XVIII Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo planas²³, kuriame numatyti tokie su renovacija susiję veiksmai: „6.2.16. Parengti ilgalaikės pastatų renovacijos strategijos įgyvendinimo planą, skatinant kvartalinės renovacijos iniciatyvas, telkiant investicijas projektams įgyvendinti“ (atlikimo terminas – 2021 m. IV ketv.), o taip pat „6.2.17. Sukurti pastatų renovacijos kompetencijų centrą, „vieno langelio“ principu koordinuojantį pastatų renovacijos priemones, teikiantį metodinę ir konsultacinę pagalbą pastatų renovacijos klausimais“ (atlikimo terminas – 2022 m. IV ketv.). 2021 m. vasario gale konsultacijos su visuomene metu aplinkos ministras Simonas Gentvilas išsamiai kalbėjo apie „**medinę renovaciją**“, nors šiam terminui kol kas trūksta turinio. Paskelbta Aplinkos ministerijos ambicija – 1000 renovuotų daugiabučių per metus – savo mastu nenustebino.

Naujoji I. Šimonytės vyriausybė dar tik pradeda darbą. Pagrindinis prioritetas šiai Vyriausybei, suprantama, yra COVID-19 pandemijos suvaldymas. Tuo pat metu ministrams tenka didžiulė atsakomybė ruošti teisės aktus, atitinkančius Žaliojo kurso ir iš dalies ES lėšomis finansuojamo ekonomikos atsigavimo kryptį. Galima tikėtis, kad bent kurį laiką vėlavimas perkelti ES nuostatas išliks. O jau 2021 metų paskutinįjį ketvirtį Europos Komisija siūlys EPBD keitimą.

Pakeistos EED perkėlimas iš dalies įtvirtintas keliuose įstatymuose. Lietuvos Respublikos energijos vartojimo efektyvumo didinimo įstatymas²⁴ jau pirmame punkte nustato, kad „*Lietuvos Respublikai privalomas sutaupyti energijos kiekis yra nustatomas remiantis Europos Sąjungos energijos vartojimo efektyvumą reglamentuojančiais teisės aktais*“ ir nustato sutaupytų kasmet energijos kiekių dinamiką. Tai gana abstraktus lygmuo įpareigojimais, kurie dar turi virsti konkrečiais veiksmais.

Elektros energetikos įstatymas, Energetikos įstatymas, Gamtinių dujų įstatymas ir Šilumos ūkio įstatymas atskirais papildymais ir keitimais taip pat padėjo perkelti EED nuostatas (dalinai) į nacionalinę teisę.

Europos Komisija pateiks EED keitimo pasiūlymą 2021 metų antrąjį ketvirtį.

Svarbiausia Valdymo reglamento įsigaliojimo pasekmė – įpareigojimas Lietuvai, kaip ir kitoms 26-ioms ES narėms, parengti Nacionalinį energetikos ir klimato srities veiksmų planą su konkrečiomis priemonėmis, kaip bus siekiama nustatytų „Švarios energijos visiems europiečiams“ paketo tikslų. Šis planas buvo sukurtas ir paskelbtas 2019 metų pabaigoje; jame esama neblogų priemonių. Tačiau, kaip neretai būna, priplanuojama daug, o įvykdoma – tik menka dalis to, kas planuota.

²³ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/f71cc1f47b7111eb9fc9c3970976dfa1>

²⁴ Galiojanti suvestinė redakcija (nuo 2020-06-26): <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/946da260a67b11e69ad4c8713b612d0f/XWcBkhKOqC>.

Todėl esama skeptiškų nuomonių, ar NEKS planas pavyks. Dėl aukštesnės Žaliojo kurso (kuris paskelbtas jau po „Švarios energijos visiems europiečiams“ paketo priėmimo) kartelės, numatytas plano priemonės reikės papildyti naujomis, o taip pat gali tekti padidinti daugelio jau suplanuotų priemonių ambiciją. Pavyzdžiui, ar Lietuva vis dar 2030 metais naudos namų šildymui akmens anglį? Galbūt teks nustatyti, kad šios kuro rūšies bus atsisakyta. Kiek atsinaujinančių energijos išteklių bus įdiegta per dešimtmetį? Gal reikės didinti ambiciją?

Taigi, laukiama atnaujinto NEKS, o jį pagal Vyriausybės planą numatoma pateikti iki 2022 metų pabaigos.

Vartotojų organizacijų įtraukimas į tvaraus būsto temą

Kai kurios pagrindinės vartotojų organizacijų darbo sritys yra šios:

- **Vartotojų konsultavimas, kaip sumažinti energijos suvartojimą:** vartotojai ne visada gali gauti aiškią ir skaidrią informaciją. Jie turi galėti tokios informacijos pagrindu lengvai nustatyti geriausius variantus, kai tenka rinktis energijos tiekėjus bei energijos šaltinius arba prieš investuodami į švarias technologijas (pvz., šilumos siurblius). Kai kurios vartotojų organizacijos teikia bendrąsias energijos vartojimo efektyvumo konsultacijas ir patarimus. Dalis organizacijų taip pat aktyviai darbuojasi testuodamos įvairius prietaisus ir skelbdamos jų palyginimus (pavyzdžiui, išbando įvairius šildymo prietaisus, kondicionavimo įrenginius, saulės baterijas).
- **Pagalba vartotojams renovuojant namus:** pavyzdžiui, vartotojų organizacijos gali patarti, kaip aptikti ir panaikinti energijos vartojimo efektyvumo spragas, taip pat kaip pasiekti nepriklausomus ekspertus ar kaip gauti energinio naudingumo sertifikatus. Koks kitas vartotojų organizacijų žingsnis galimas šioje srityje? Tikriausiai jos galėtų toliau sutelkti jėgas ir vartotojams pradėti teikti individualius patarimus dėl pastatų atnaujinimo, o taip pat paskatinti vartotojus pradėti jų „kelionę“ energetinio efektyvumo keliu ir juos nuosekliai vesti viso šio proceso metu. Taip pat galima organizuoti kolektyvines pastatų atnaujinimo kampanijas ir pradėti siūlyti naujas modernias paslaugas.
- **Advokacija, kad vartotojai galėtų lengvai naudotis visomis reikalingomis priemonėmis:** pavyzdžiui, vartotojai turi būti remiami finansinėmis paskatomis. Turi egzistuoti gerai sustyguota, stabili energetikos politikos sistema, užtikrinanti vartotojams tikrumą dėl jų daromų investicijų. Renovacijos programos, ekologiškos („žaliosios“) paskolos ar kitokios paskatos būstų savininkams – štai šios pagrindinės sritys, kuriose vartotojams reikia įgalinimo, siekiant jų gilesnio įsitraukimo į energetikos sistemos pertvarką „žalumo“ link. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas pažeidžiamiems vartotojams, o taip pat būstų nuomininkams ir daugiabučių namų gyventojams.
- **Nuolatinis rinkos stebėjimas ir kova už griežtą vartotojų teisių laikymąsi bei geras sąlygas iš tiekėjų:** kadangi reikia daug nuveikti siekiant padidinti energijos vartojimo

efektyvumą ir pereiti prie atsinaujinančių šaltinių šildymo bei vėsinimo sektoriuje, būtina užtikrinti sveiką įmonių konkurenciją, tuo pačiu metu užtikrinant vartotojų teises ir apsaugą.

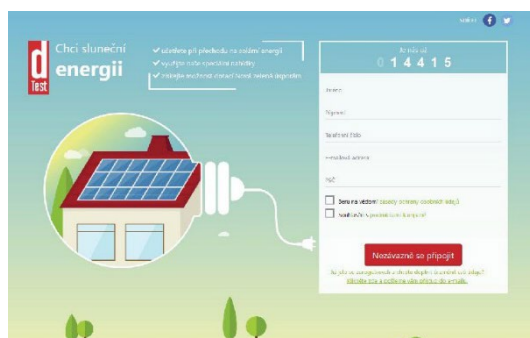
- **Techninių standartų testavimas ir įtakojimas**, susijęs su produktais bei paslaugomis, ypač tais, kurie naudojami pastatų atnaujinimui (pvz., atliekami langų, apšiltinimo medžiagų bandymais ir pan.).

Įvairių ES šalių vartotojų švietimo ir įtraukimo pavyzdžiai ar priemonės

- **Grupinis atsinaujinančios energijos įrenginių pirkimas**

CLEAR projekto dėka keliose šalyse įvyko grupinių pirkimų kampanijos.

Saulės elementai – Belgijoje ir Čekijoje daugiausia dėmesio grupinių pirkimų kampanijų metu skirta saulės baterijoms. Belgijoje, kur vidutinis belgas yra atsakingas už 8 tonų CO₂ emisiją kasmet, „Test-Achats“ sugebėjo padėti išvengti 60 000 tonų CO₂ emisijų per metus, vartotojams masiškai įsigyjant saulės baterijas²⁵.

Čekijos Respublikoje vykdant kampaniją „**Noriu saulės energijos**“²⁶ užregistruoti 14 556 žmonės, norintys įsigyti saulės jėgaines savo namams.

Šilumos siurbiai ir medžio granulių krosnys – šie energetiniai sprendimai siūlyti kolektyvinio pirkimo kampanijų metu Belgijoje, Čekijoje, Slovėnijoje, Portugalijoje, Ispanijoje ir Italijoje²⁷.

Lietuvoje – SOL projektas „Saulės energija daugiabučiams pastatams“. Nuo 2017 m. Vartotojų aljansas pasisakė už platesnį saulės fotovoltinių technologijų panaudojimą daugiabučių namų sektoriuje, kur nustatytas didelis atotrūkis, palyginti su gyvenančiais nuosavose namuose. Užmezgę tarptautinę partnerystę ir atlikę tyrimus, atsižvelgę į geriausią tarptautinę praktiką ir galimus novatoriškus sprendimus, Vartotojų aljanso specialistai bei jų kolegos iš Lietuvos ir Vokietijos išreiškė tvirtą poziciją, kaip reikėtų

²⁵ Šaltinis: 2017 m. spalio „Test-Achats“ leidinys, Nr. 623.

²⁶ <https://www.chcislunecnienegii.cz/>

²⁷ Plačiau – čia: https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-008_clear.0_factsheet_0.pdf

formuoti nacionalinio lygmens politiką saulės energetikos panaudojimo daugiabučiuose klausimu.

Energetikos ministerija Vartotojų aljansą pripažino svarbia suinteresuota šalimi ir netrukus po viešų Aljanso pasisakymų, studijų paskelbimo ir konferencijos Seime, Aljansas buvo pakviestas tapti vienu iš penkių ministerijos globojamo Gaminančių vartotojų aljanso²⁸ steigėjų. Nuo 2019 m. spalio mėn. Lietuvoje įvesta pažangi gaminančių vartotojų schema šiuo metu laikoma viena palankiausių vartotojams ES. Sukurta sistema, kuri atveria realią galimybę net tik nuosavuose namuose, bet ir butuose gyvenančioms šeimoms tapti elektros gamintojais! Taip pavyko nugalėti daugybę techninių ir juridinių kliūčių, kurios vos prieš kelerius metus buvo laikomos neįveikiamomis.

„Citizens Advice Bureau“, Jungtinė Karalystė – [Pagalba vartotojams, kad jų namai taptų efektyvesni energijos požiūriu.](#)

„Which?“, Jungtinė Karalystė – kampanija, leidžianti **vertinti ir rekomenduoti tiekėjus**. Vartotojų organizacija „Which?“ sukūrė [„Patikimo prekybininko ženklą“](#), padedantį vartotojams pasirinkti tinkamą paslaugų tiekėją ir atpažinti gerus pardavėjus, kuriais galima pasitikėti pradedant kapitalinį namo remontą ar ieškant profesionalios pagalbos būsto energijos vartojimo efektyvumui pagerinti. „Which?“ suteikiama etiketė rodo gerą tiekėjo reputaciją ir pažymi, kad juo galima pasitikėti.

STEP projektas: BEUC koordinuoja projektą [Sprendimai kovojant su energijos skurdu](#) (STEP), kuriame dalyvauja 9 BEUC nariai. Pagrindinis STEP tikslas yra palengvinti energetinį skurdą, skatinant vartotojų elgesio pokyčius. Energetinį skurdą patiriantys ar netoli šios ribos esantys vartotojai gaus konsultacijų ir patarimų, kaip nebrangiai pritaikyti energetinio taupymo sprendimus savo būstuose.

STEP projektas išskirtinis, nes jam vykstant nacionalinės vartotojų organizacijos bendradarbiauja su tiesioginėmis darbuotojų grupėmis, kurios jau teikia pažeidžiamiems piliečiams patarimus įvairiais klausimais. Pavyzdžiui, dalyje šalių yra organizacijų, kurios padeda vartotojams šeimos biudžeto tvarkymo patarimais arba teikia pagalbą sveikatos klausimais. Tokie pagalbininkai jau turi kontaktą su žmonėmis, kuriems gresia energetinis skurdas arba kurie jau jaučia energetinį skurdą. Projektas gavo paramą iš „Horizon 2020“ finansavimo programos. Daugiau informacijos ieškokite daugiakalbėje [STEP projekto svetainėje](#) ir [STEP rezultatų skiltyje](#).

„CLEAR“ ir „CLEAR 2.0“ projektai: „CLEAR“ reiškia (angl.) „Enabling Consumers to Learn about,

²⁸ <https://www.15min.lt/verslas/naujienu/energetika/naujas-aljansas-skatins-vartotojus-gaminti-elektra-664-1182358>

Engage with and Adopt Renewables“ (pažodžiui „įgalinti vartotojus sužinoti apie atsinaujinančius energijos šaltinius, juos įtraukti ir panaudoti“). „CLEAR 2.0“ tuo tarpu buvo neseniai pasibaigęs keletos Europos vartotojų organizacijų projektas, skirtas patarti bei palaikyti vartotojus, norinčius savo namų ūkiuose gaminti elektrą ir šilumą iš atsinaujinančių energijos šaltinių. Pastarasis projektas vyko nuo 2017 m. rugsėjo iki 2020 m. vasario ir buvo finansuojamas iš Europos Sąjungos mokslinių tyrimų ir inovacijų programos „Horizon 2020“.

„CLEAR“ dėka mes:

- atlikę interviu internetu, geriau pažinome vartotojų motyvaciją ir supratome pagrindinius veiksnius, kurie įtakoja žmonių elgesį,
- patikrinome, kas priverčia vartotojus efektyviau naudoti energiją. Tam stebėjome namų ūkių grupę, kuriai suteikėme informaciją ir reikalingą įrangą,
- padėjome vartotojams labiau apgalvotai rinktis atsinaujinančių energijos šaltinių sistemas, įvertinant jų veikimo naudą. Pasinaudoję naujais internetiniais įrankiais, šią informaciją išplatinome dideliame skaičiui kitų namų ūkių,
- grupinių pirkimų kampanijų dėka padėjome vartotojams pirkti pigiau ir protingiau,
- prisidėjome prie ambicingesnių nacionalinių bei ES lygmens energetikos srities sprendimų, advokataudami, jog būtina lengvinti ir greitinti administracines procedūras bei leidimų išdavimą. Taip pat parodėme, kad galima pasiekti gerą rezultatą teikiant informaciją vartotojams ir asmeninius patarimus „vieno langelio“ principu.

Daugiau informacijos rasite čia: [„CLEAR 2.0“ svetainė](#), informacinis projekto [lapas](#) (PDF) ir išsami „CLEAR 2.0“ rezultatų bei rekomendacijų [apžvalga](#) (PDF).

Kiti informaciniai tvaraus būsto temos šaltiniai – informaciniai lapai, publikacijos, nuorodos:

- **BEUC vizija apie energijos vartotojų ateitį:** https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-055_the_future_of_energy_consumers.pdf (2019 m.)
- **BEUC leidinys „Mažesnės energijos sąnaudos, mažesnės sąskaitos už energiją“:** https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2017-029_lower_energy_consumption_lower_energy_bills.pdf (2017 m.)
- **Naujausios STEP projekto rekomendacijos šalių narių vyriausybėms ir kitiems politikos formuotojams, siekiant mažinti energetinį skurdą COVID-19 akivaizdoje:** <https://www.stepenergy.eu/wp-content/uploads/2021/03/STEP-847080.-Second-set-of-policy-recommendations.-D6.6.pdf> (2021 m.)

3. TVARŪS FINANSAI

Kodėl tvarūs finansai yra svarbūs vartotojams?

Kai reikia paskatinti vartotojus, kad jie prisidėtų prie kovos su klimato kaita ir įstengtų gyventi tvariai, neįmanoma palikti nuošalyje finansų temos. Šiuo metu vartotojai nepakankamai žino, kad keisdami savo finansinius sprendimus jie gali paskatinti pokyčius finansų rinkose, o per tai – ir visoje ekonomikoje.

Daugumos vartotojų įsivaizdavimu, bankai veikia „vieno langelio“ principu. Kai reikia tvarkyti visus savo finansus, įprastai vartotojas dėl to pernelyg nesigilindamas pasirenka vieną banką (ir retai renkasi keletą bankų). Vartotojai gauna atlyginimą ar visas kitas išmokas į savo einamąsias sąskaitas, taip pat banke taupo pinigus ir per banką kaupia savo pensijai, ima paskolas, įsigyja draudimą ir taip toliau. Tai reiškia, kad kasmet per bankus eina trilijonai eurų²⁹, o vartotojas tų pinigų srautų nekontroliuoja, jiems įtakos nedaro. Tačiau šie pinigai juk galėtų būti panaudoti iniciatyvoms, kurios daro teigiamą poveikį aplinkai bei visuomenei ir prisideda prie klimato kaitos lėtinimo, tiesa?

Nors dabartinė padėtis reikalauja skubių sprendimų ir nors dabar dedamos didžiulės pastangos išteklius nukreipti į tvarią ekonomiką, didžioji dauguma bankų toliau naudoja tuos trilijonus investavimui į daug anglies dvideginio išmetančią ekonominę veiklą, įskaitant iškastinio kuro pramonę.

Pavyzdžiui, septyni didžiausi Švedijos bankai investuoja beveik dvigubai daugiau lėšų į iškastinio kuro sektorių, palyginus su investicijomis į tvarią energetiką. Iš kiekvieno šimto kronų (SEK), kurias Švedijos bankai investuoja ir skolina energetikos sektoriui, 64 SEK skiriama iškastinio kuro ištekliams paremtai energetikai, o tik 36 SEK – tvariai energetikai. Iš viso šios šalies bankai į iškastinę energiją investavo 44,2 mlrd. Švedijos kronų, kai tuo tarpu į tvarią energiją – tik 9,8 mlrd.³⁰.

2021 metais paaiškėjo, kad jau po Paryžiaus susitarimo įsigaliojimo Skandinavijos (t.y., ne tik Švedijos, bet ir kelių kaimyninių Šiaurės šalių) bankai į iškastinio kuro sektorių įliejo net 67 milijardus dolerių. Pirmauja vienas Norvegijos bankas.

Daugelis vartotojų norėtų, kad jų pinigai prisidėtų kuriant ekologiškesnę, teisingesnę ir įtraukesnę visuomenę. Jie džiaugtųsi žinodami, kad jie, pavyzdžiui, finansuoja veiklą, darančią teigiamą poveikį aplinkai. Tačiau šiuo metu finansų įstaigos nepakankamai praneša

²⁹ Net „pandeminiais“ 2020-aisiais metais Eurozonos bankuose privatūs vartotojai padidino laikomų indėlių sumą. Ji išaugo nuo 7,85 trilijono eurų 2020 m. kovą iki 8,21 trilijono eurų 2020 m. spalį. Šaltinis: <https://sdw.ecb.europa.eu/>.

³⁰ <https://fairfinanceguide.se/media/494515/lagg-om-vaxeln.pdf>

apie savo tvarumo strategijas, įskaitant ir tai, kur investuojami pinigai. Deja, finansų įstaigos ir toliau teikia nepatikimas finansines konsultacijas, kai vartotojai išreiškia norą įdėti lėšas į investicinį fondą arba įsigyti gyvybės draudimo polisą³¹, nes neatsižvelgiama į vartotojų prioritetus tvarumo srityje. Dėl šios padėties vartotojai, patys to nenorėdami, gali savo lėšomis prisidėti prie žalos aplinkai, klimato kaitos spartinimo bei veiklos, kuri sukelia žmogaus teisių pažeidimus. Vartotojai net neturi pakankamai svertų, kad galėtų tokią situaciją pakeisti.

ES politinė darbotvarkė

Europos Komisija 2020 metų savo darbų programoje pranešė 2020 m. trečiąjį ketvirtį paskelbsianti atnaujintą **Tvarių finansų strategiją**. 2020 m. liepą Komisija užbaigė viešas konsultacijas, į kurias BEUC atsakė išsamiai išsakydama vartotojų rūpesčius³². Konsultacija buvo padalinta į du pagrindinius skyrius: 1) skirtą visiems suinteresuotiesiems subjektams, norintiems išsakyti požiūrį, kaip finansų sektorius ir ekonomika gali tapti tvaresni; 2) skirtą ekspertams, užduodant detalesnius techninius ir strateginius klausimus apie tvarių finansų ateitį. BEUC atsakyme į konsultaciją pateikė keletą konkrečių politinių rekomendacijų Europos Komisijai apie tai, kaip galima užtikrinti geresnį vartotojų informavimą apie finansinių produktų, kuriais jie naudojami kasdieniame gyvenime, tvarumo bruožus.

- Reikalavimas, kad visi finansiniai produktai (taupomosios sąskaitos, investiciniai fondai, gyvybės draudimas, pensijos ir kt.) atskleistų jų tvarumą. Pavyzdžiui, galima remtis spalvine klasifikavimo sistema, panašia į jau gerai žinomą energijos efektyvumo skalę ženklą, kur sodri žalia A rodo tvarumo požiūriu geriausią produktą, o raudona G – mažiausiai tvarų.
- Didesnės Europos institucijų pastangos kovojant su finansinių paslaugų teikėjų taikomu „žaliuoju smegenų plovimu“, kuris kelia esminę riziką vartotojams.
- Vadinamosios „rudosios“ taksonomijos sukūrimas. „Rudoji“ taksonomija, kaip papildymas „žaliajai“ – tai klasifikacinė sistema, parodanti, kurios ekonominės veiklos neigiamai veikia klimatą ir aplinką.
- Reikalavimas Europos finansų srities priežiūros institucijoms kasmet įvertinti rinkoje siūlomų ESG³³ kriterijais paremtų finansinių produktų kainą ir grąžą, palyginus su „tradiciniais“ finansiniais produktais.

³¹ Aplankykite šią BEUC kampanijos prieš netinkamą finansinių paslaugų teikimą svetainę: <https://www.thepriceofbadadvice.eu/>. Joje pateikiami atvejai (tame tarpe bent du iš Lietuvos), kai klientui buvo suteikiami netinkami patarimai, privedę prie nuostolių ar kitaip jį neigiamai paveikę. Surinktos informacijos pagrindu BEUC reikalauja įvesti draudimą finansinių produktų kūrėjams skatinti finansinių produktų pardavėjus išmokant jiems komisinius nuo pardavimų. Jei finansų patarėjas gauna komisinius iš savo partnerio – finansų įstaigos, vartotojas negali tikėtis nešališko patarimo.

³² https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-069_consultation_on_the_renewed_sustainable_financial_strategy.pdf

³³ ESG – tai plačiai naudojama tvarių finansų teorijoje ir praktikoje santrumpa, reiškianti aplinkos (angl. *environment*), socialinių (angl. *social*) ir valdysenos (angl. *governance*) veiksnių visumą.

- Geresnė ESG reitingų ir juos suteikiančių agentūrų priežiūra bei reguliavimas.
- Ambicingos taisyklės, kaip sukurti ES ekologinį ženklą mažmeniniams finansiniams produktams.
- Reikalavimas finansų patarėjams įvertinti klientų tvarumo pageidavimus, kai jie kreipiasi dėl investicijų, ir reikalavimas, kad investicijų patarimus teikiantys finansų konsultantai būtų tinkamai apmokyti apie ESG produktus.
- Parama iniciatyvoms (tokioms, kaip [Fair Finance International](#)), kurios šviečia vartotojus ir padeda jiems palyginti kredito įstaigų (bankų) bei kitų finansų įmonių tvarumą ir investavimo praktiką.

Kiti šiuo metu svarstomi ES teisės aktai ir darbo kryptys tvaraus finansų srityje apima:

- **ES ekologinis ženklas investiciniams produktams** - Europos Komisijos įsteigta ekspertų grupė šiuo metu kuria mažmeninių [finansinių produktų ES ekologinį ženklą](#) („EU Ecolabel“). Šis ženklas bus pagrįstas taksonomija – ES tvarios veiklos klasifikavimo sistema, padedanti investuotojams, įmonėms, emitentams ir projektų vykdytojams pereiti prie mažai anglies dioksido išmetančios, atsparios ir išteklius tausojančios ekonomikos. Pilietinė visuomenė, įskaitant BEUC „Ecolabel“ srities koordinatorių, dalyvauja šiame procese siekiant užtikrinti, kad naujasis ženklas bus grįstas aukštais reikalavimais, idant būtų išvengta klaidinančios informacijos vartotojams ir „žaliojo smegenų plovimo“.
- 2020 m. kovo mėn. Europos Komisijos Jungtinis tyrimų centras (JTC) pateikė pasiūlymą dėl mažmeninių finansinių paslaugų produktų ES ekologinio ženklo reikalavimų. Netrukus po to BEUC, bendradarbiaudama su kitomis pilietinės visuomenės organizacijomis, paskelbė savo pastabas³⁴ šiam pasiūlymui, iškelddama keletą susirūpinimą keliančių klausimų. BEUC ir kitos pilietinės visuomenės organizacijos pareiškė, kad JTC pasiūlymas turėtų būti patobulintas, siekiant užtikrinti, kad ES mažmeninių finansinių paslaugų produktų ekologinis ženklas atitiktų paskirtį. Svarbu, kad šiuo ženklu pažymėti produktai būtų skirti investicijoms į tvarią ekonominę veiklą. Be kitų dalykų, BEUC nurodė, kad mažmeninių investuotojų lūkesčius atitiktų tik toks ženklas, jei „Ecolable“ pažymėtas investicinis produktas bent 51 proc. lėšų nukreiptų į žaliuosius investicinius fondus, taikančius griežtus atmetimo kriterijus³⁵. BEUC ir kitos pilietinės visuomenės organizacijos pasisako už tokį ženklą, kuris apsaugotų smulkiuosius investuotojus ir visus vartotojus nuo „žaliojo smegenų plovimo“ ir pateisintų jų lūkesčius, susijusius su tvarių investicijų paieškomis.

³⁴ https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-026_ecolabel_financial_products_ngo_joint_briefing.pdf

³⁵ T.y. į kai kuriuos ekonominius sektorius tokie fondai visiškai neinvestuotų. Anglų k. tai vadinama „exclusion criteria“ (atmetimo kriterijai).

- Deleguotų aktų [projektai](#) MiFID II (Finansinių priemonių rinkų direktyva³⁶) ir IDD (Draudimo produktų platinimo direktyva³⁷) – šiais dokumentais siekiama, kad finansų patarėjai integruotų tvarumo veiksnius per vartotojams teikiamas investicijų konsultacijas. Vartotojų organizacijos reikalavo, kad šie deleguotųjų teisės aktų projektų tekstai nustatytų tinkamą apsaugą vartotojams, o finansų patarėjai tinkamai įvertintų klientų, besikreipiančių dėl finansinių konsultacijos, pageidavimus dėl ESG (aplinkos, socialinius bei valdysenos) veiksnių. Kitaip tariant, klientas, kreipdamasis patarimo dėl investicijų, iš savo investicinių paslaugų konsultanto turi išgirsti klausimus, kokie kliento pageidavimai tvarumo srityje, ir atitinkamai patarti. Finansų sektoriaus įstaigos į šią deleguotų teisės aktų iniciatyvą kol kas reaguoja reikalaujamos daugiau laiko pasirengimui teikti tokio tipo paslaugą.

„Rudoji“ taksonomija – kas tai? 2022 metų sausio pirmąją dieną įsigaliosiantis ES taksonomijos reglamentas³⁸ šiuo metu nustato tik „žaliąją taksonomiją“, ir tai tik dviejose su klimato kaita susijusiose srityse (prie dar kelių kitų sričių³⁹ kriterijų šiuo metu yra dar dirbama). Reglamente nėra „rudosios taksonomijos“ su ekonominės veiklos, turinčios neigiamą poveikį aplinkai, kriterijais. Advokataudami dėl „rudosios taksonomijos“ vartotojai parodytų, jog jie supranta, kad jų investicijos gali skatinti netvarią veiklą. Tokia advokacija šiuo metu aktyviai užsiima kelios dešimtys ES ir nacionaliniu lygiu veikiančių pilietinės visuomenės organizacijų (pvz., susibūrusios į [#Change Finance](#) koaliciją, kuriai priklauso ir Vartotojų aljansas).

Nacionalinio lygmens politinė darbotvarkė

2019 metais Lietuva pirmoji kartu su EK ir Europos rekonstrukcijos ir plėtros banku (ERPB) pradėjo vykdyti nacionalinį [tvarių finansų projektą](#), kurio metu rengiamas Lietuvos veiksmų planas tvarių finansų srityje bei Žaliojo finansų instituto įsteigimo Lietuvoje galimybių studija. Šis projektas „suteiks finansinėms institucijoms daugiau galimybių pritraukti lėšų Lietuvos įmonių finansavimui bei sukurs sąlygas ateiti naujiems tarptautiniams investuotojams“, teigia Finansų ministerija.

Projektu siekiama kurti palankią ekosistemą tvarioms investicijoms Lietuvoje, skatinti tvarių instrumentų vystymąsi, įtraukti visuomenę į tvaraus vystymosi tikslų įgyvendinimą bei padėti pritraukti investicijas į tvarius produktus.

Veiksmų plano pirminis projektas, sukurtas Lietuvos advokatų kontoros „Sorainen“ jėgomis, buvo 2020 m. birželį pateiktas aptarimui projektui talkinantiesiems ekspertams, tame tarpe ir Vartotojų aljanso komandai. Kol kas Lietuvoje kuriamai studijai trūksta dėmesio vartotojų lūkesčiams, nes pagrindinis akcentas projekto sumanytojų iniciatyva skiriamas verslo poreikiams ir Lietuvos kaip

³⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32014L0065>

³⁷ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32016L0097>

³⁸ Reglamentas dėl sistemos tvariame investavime palengvinti sukūrimo (ES) 2020/852, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32020R0852>. Trumpiau šis reglamentas paprastai vadinamas „Taksonomijos reglamentu“ arba tiesiog „taksonomija“.

³⁹ Pavyzdžiui, dėl tausaus vandens ir jūrų išteklių naudojimo ir apsaugos, perėjimo prie žiedinės ekonomikos, taršos prevencijos ir kontrolės, biologinės įvairovės ir ekosistemų apsaugos ir atkūrimo.

regioninio „žaliųjų finansų“ centro įsitvirtinimui. Vartotojų aljansas, pasitelkęs tarptautinius klimato finansų srities ekspertus, teikė projektui pastabas, į dalį kurių plano kūrėjai atsižvelgė pristatydami tolesnį dokumento variantą.

2021 m. vasarį XVIII Vyriausybės programos nuostatų įgyvendinimo plane pateikta viena reguliacinio pobūdžio priemonė, regis, tiesiogiai susijusi su EK ir ERPB finansuojamo projekto eiga: *„Parengti ir patvirtinti Lietuvos tvariųjų (žaliųjų) finansų veiksmų planą, siekiant kurti tvarioms investicijoms palankią ekosistemą, pritraukti investicijas į tvarius produktus“*, kurios atlikimo terminas – 2022 m. ketvirtasis ketvirtis.

Vartotojų organizacijų dalyvavimas

Tvarių finansų sritis šiuo metu smarkiai plečiasi, o šiai temai neabejingos vartotojų organizacijos gali atlikti daug svarbių vaidmenų.

- **Padėti vartotojams atsekti savo „žalias“ ar „nešvarias“ investicijas**, t.y. tirti ir teikti informaciją vartotojams, kur nukreipiamos jų lėšos. Tarkime, „Fair Finance“ kampanija, vykstanti jau visą dešimtmetį, gali pasitarnauti kaip geras pavyzdys, ką gali padaryti vartotojų organizacijos, siekdamos padėti vartotojams gauti skaidresnę informaciją apie tai, kur jų bankai nukreipia pinigus. „Fair Finance“ atskleidė socialiai neatsakingą ir aplinką žalojančią Europos bankų praktiką, kai finansuojami palmių aliejaus plėtos Indonezijoje projektai ar suteikiamos didžiulio masto investicijos projektams iškastinio kuro gavybos ir perdirbimo srityje, bet ne atsinaujinančiai energetikai.
- **„Spausti“ finansų įstaigas, kad šios didintų tvarių produktų asortimentą.** Aplinkos, socialinius ir valdysenos (ESG) tikslus ir kriterijus atitinkančių finansinių produktų, kurie būtų prieinami vartotojams, pasiūla šiuo metu yra labai ribota. Tokių produktų asortimentas vartotojams svarbiose srityse, kaip antai santaupos, investiciniai ir pensijų fondai, yra itin žemas, o kai kuriose šalyse apskritai tokie produktai neišvysti. Taigi, vartotojai turi labai ribotą prieigą prie informacijos, bet taip pat ir labai ribotą paslaugų pasirinkimą. Į tai reaguodamos vartotojų organizacijos gali didinti spaudimą bankams, kad šie siūlytų ESG kriterijais paremtų produktų. Vartotojų organizacijos taip pat galėtų veikti visuomenėje didindamos supratimą apie tai, kad vartotojai turi galią ir kad jie savo veiksmais geba paveikti finansų rinkas, o savo reikalavimais ir pasirinkimais gali nukreipti lėšas į tvarius sektorius.
- **Atlikti vartotojų švietimą apie ESG tikslų ir kriterijų esmę bei įspėti apie „žaliąjį smegenų plovimą“ finansų srityje.** Nors gal ir naudinga, kad bankai skelbiasi esą tvarūs ir socialiai atsakingi, esama atvejų, kai tai nėra tiesa arba kai tokie skelbimai prieštarauja faktams. Todėl bankams reikia daryti didesnį spaudimą, siekiant užtikrinti, kad ESG tikslai yra giliai integruoti į bankų veiklą ir neatsiejami nuo jų vidinių praktikų. Reikia aktyviai kovoti su „žaliojo smegenų plovimo“ praktika, tai yra, reikia identifikuoti produktus, kurie atrodo „žali“ ir reklamuojami kaip „žali“, bet kurie iš tikrųjų tokie nėra.
- **Žaliųjų paskolų pasiūlymų palyginimas.** Tokia veikla gali padėti vartotojams rasti naudingų „ekologiškų paskolų“ pasiūlymų. Tarkime, gali būti siūlomos paskolos

norintiems investuoti į atsinaujinančius energijos šaltinius (pvz., saulės baterijas) ar kitokius energetinio efektyvumo sprendimus (pvz., šilumos siurblius), taip pat norintiems įsigyti ekologiškas prekes, tokias kaip elektromobiliai. Žaliosios paskolos taip pat gali būti teikiamos perkantiems aukšto energetinio efektyvumo laipsnį turintį būstą arba vartotojams, norintiems pasiskolinti savo namo atnaujinimui ir energetinio efektyvumo didinimui.

- Galiausiai, vartotojai dažnai negali suprasti ar kaip nors paveikti, kad jų pinigai nebūtų investuojami į „įstrigusį turtą“⁴⁰, arba į tokį turtą, kuris gali netolimoje ateityje tapti „įstrigusių“. Todėl vartotojo investicijos, pensijos ir santaupos privalo būti apsaugotos nuo klimato kaitos ir netvarių finansų rizikos. Vartotojų organizacijos galėtų pasisakyti už didesnę finansinių institucijų finansavimo operacijų (skolinimo įmonėms ir projektams) bei investicijų skaidrumą.

Nacionaliniai pavyzdžiai bei vartotojų švietimo ir įtraukimo priemonės

- „Fair Finance International“ – Norvegija ir Švedija

Norvegijos vartotojų organizacija „Forbrukerrådet“ ir švedų „Sveriges Konsumenter“ dalyvauja „Fair Finance“ tinkle.

Šis projektas reitinguoja ir palygina pirmaujančius kiekvienos šalies bankus pagal aplinkos, socialinius ir valdymo kriterijus.

Norvegijos „Fair Finance“ vertina 14 bankų deklaruojamą politiką ir praktiką (<https://etiskbankguide.no/>), o „Fair Finance Sweden“ apima 7 didžiausius ir 2 alternatyvius („žaliuosius“) Švedijos bankus – <https://fairfinanceguide.se/>.

- **Lietuva – S.U.R.F. projektas.** Įkvėptas aukščiau minėto [Fair Finance International](https://fairfinanceguide.se/) projekto sėkmės, Vartotojų aljansas (buvęs LVOA) atkartoja banko reitingų sistemą Lietuvoje. Projektas daugiausia dėmesio skiria poveikiui trimis būdais: 1) tikslinių informacinių kampanijų rengimas, padedant vartotojams aktyviai ieškoti ir investuoti į finansinius produktus, kuriais orientuojamasi į tvarumą; 2) bendradarbiavimas su nacionalinio lygmens finansų sektoriaus veikėjais siekiant skatinti tokių produktų kūrimą ir tiekimą rinkai; 3) advokacija ir informacijos teikimas sprendimų priėmėjams, siekiant sukurti teisinę sistemą, padedančią perorientuoti finansų

⁴⁰ „Įstrigęs turtas“ (angl. *stranded assets*) – tai toks turtas, kuris anksčiau laiko ir netikėtai netenka vertės. „London School of Economics“ mokslininkai atkreipė dėmesį į tai, kad klimato kaita kelia dvejopą riziką, lemiančią įstrigusio turto fenomeną. Pirma, ekstremalus klimato kaitos sukelti įvykiai (gamtinės katastrofos) gali tiesiogiai sunaikinti svarbų turtą, pvz., infrastruktūrą, taip pat apsunkinti žemės naudojimą arba sumažinti tos infrastruktūros ar žemės sklypų vertę. Antra, tokie įvykiai gali sumažinti šio turto produktyvumo lygį ir taip pakirsti planuojamą investicijų grąžą. Todėl griežtesni veiksmai klimato kaitos srityje, leidžiantys užkirsti kelią tokiai klimato veiksmų įtakai ar bent sušvelninti jų padarinius, yra labai prasmingi ir reikalingi, nes iš esmės jie padeda apsaugoti investuotojus. Daugiau informacijos ieškokite čia: <https://www.beuc.eu/press-media/news-events/tougher-action-climate-change-makes-sense-investors>.

sektorių nuo „verslo kaip įprasta“ investicijų į tvarias investicijas. Ilguoju laikotarpiu projektas turėtų padėti sukurti tokią finansų sistemą, kurioje padidėjęs tvarumą suvokiančių vartotojų vaidmuo ir jų spaudimas finansų įstaigoms leistų pradėti giliai finansų sistemos pertvarką.

- **Belgija – „Réseau Financité“.** Tai „alternatyvių finansų tinklas“, kurio pagrindinis tikslas – skatinti socialiai atsakingus ir etiškus finansus. „Réseau Financité“ atlieka tyrimus, kaupia žinias ir padeda vartotojams, ieškantiems etiškų ir atsakingų finansinių produktų. Tinklas reguliariai skelbia finansinių produktų [vertinimo ataskaitas](#), akcentuodamas socialinius, etinius, valdysenos ir aplinkosaugos aspektus. Taip norima padėti mažmeniniams investuotojams, kurių tikslas – atsakingai investuoti savo pinigus. Tinklas taip pat turi [palyginimų tinklalapį](#) (čia įtraukiamos ir įprastos taupomosios sąskaitos, ir investiciniai fondai, ir pensijų produktai bei kita), kuriame vartotojai gali lengvai palyginti finansinių paslaugų produktų ESG charakteristikas (remiantis kriterijų rinkiniu ir sukurtą tinklo [metodologiją](#)).

Kiti šaltiniai – informaciniai biuleteniai, leidiniai, nuorodos

- **Europos Komisijos interneto svetainė apie atnaujintą Tvarių finansų strategiją**
https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance_en
- **BEUC dokumentas atliepiant į Europos Žaliojo kurso priemones:**
http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-012_beuc_position_on_european_green_deal.pdf (žr. dalį „Finansai“ 10 puslapyje)
- **„Fair Finance International“** – pasauliniu mastu, tame tarpe ir keliose ES šalyse įgyvendinamas projektas, skatinantis vartotojų sąmoningumą, reitinguojant finansų įstaigas pagal tvarumo kriterijus: <https://fairfinanceguide.org/>
- **„Finance Watch“** – Europos lygiu veikianti nevyriausybinė organizacija, įkurta po 2008 metų finansų krizės, siekiant atkreipti dėmesį į finansų sektoriaus lobizmo poveikį bei jį bent šiek tiek atsverti: <https://www.finance-watch.org/>
- **BEUC ir NVO rekomendacijos dėl ES ekologinio ženklo ir finansinių produktų:**
http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-026_ecolabel_financial_products_ngo_joint_briefing.pdf

Taip pat žr. šio Teorinių pagrindų dokumento 7.2 skyrelį.

- **„Finance Watch“ tinklaraščio įrašas „Be tvarių finansų – nebus klimato teisingumo“**
<https://www.finance-watch.org/no-climate-justice-without-sustainable-finance/>
- **„Finance Watch“ tinklaraščio įrašas „Devynios finansų sektoriaus reformos, kurių turėtų reikalauti klimato streikų dalyviai“** <https://www.finance-watch.org/uf/9-financial-reforms-that-climate-strikers-should-demand/>
- **2018 m. kovo 8 d. Komisijos darnaus augimo finansavimo veiksmų planas**
https://ec.europa.eu/info/publications/sustainable-finance-renewed-strategy_en

- **BEUC atsakymas į Europos Komisijos konsultacijas dėl atnaujintos tvaraus finansų strategijos:**
https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-069_consultation_on_the_renewed_sustainable_financial_strategy.pdf
- **Jungtinių Tautų aplinkos programos finansavimo iniciatyva**
<https://www.unepfi.org/>
- **„Frank Bold“, viešojo intereso gynimo teisininkų organizacija**
<https://en.frankbold.org/about-us>
- **Ataskaita „Banking on Climate Chaos“, 2021:**
<https://www.ran.org/wp-content/uploads/2021/03/Banking-on-Climate-Chaos-2021.pdf>

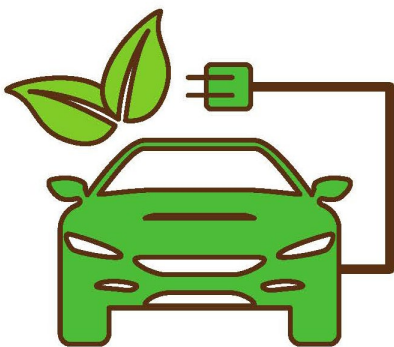

4. DARNUS JUDUMAS

Kodėl darnus judumas yra svarbus vartotojams?

Daugelis vartotojų neturi kito pasirinkimo, kaip naudotis savo asmeniniu automobiliu, kad patenkintų savo mobilumo poreikius. Tai yra išsisus dešimtmečius vyravusios miestų plėtros ir ekonominės politikos rezultatas, pagrįstas prielaida, kad asmeninis skystu kuru varomas automobilis yra idealus būdas iš taško A patekti į tašką B. Susiklostė mobilumo sistema, kurioje brangus bei neefektyvus asmeninio automobilio turėjimas yra laikomas norma, nors tai dar ir kenkia klimatui, aplinkai ir visuomenės sveikatai. Jei mūsų transporto sistema taptų tvaresnė, vartotojai galėtų sutaupyti daug pinigų ir laiko. Beje, vienas iš sparčiausiai augančių CO₂ išmetimo šaltinių – aviacijos sektorius. Kol kas oro transporto išmetamų šiltnamio dujų dalis yra nedidelė, bet esant tokiam augimui ir mažėjant kitų sektorių išmetimams, aviacija 2050 metais gali tapti vienu didžiausių ŠESD išleidimo į atmosferą kaltininkų.

Pastaraisiais metais padaryta didelė pažanga mažinant lengvųjų automobilių išmetamą CO₂ kiekį ir degalų sąnaudas. Įsigaliojo nauji **automobilių testavimo** standartai (WLTP ir RDE). ES

žymiai sustiprino **automobilių tipo patvirtinimo bei rinkos priežiūros sistemą**, o taip pat susitarė dėl ambicingų 2025 ir 2030 m. **CO₂ mažinimo tikslų**. Tikimasi, kad ši nauja reguliavimo sistema žymiai paspartins perėjimą prie mažiau anglies dioksido išskiriančių automobilių ir garantuos realią, „nepopierinę“ pažangą. Todėl jau šį dešimtmetį tikimės, kad automobilių pramonėje įvyks esminiai pokyčiai, nes bus gaminami žemos CO₂ emisijos automobiliai. Tam padės perėjimas prie kitų variklių. Atsisakant vidaus degimo variklių daugės elektrinių transporto priemonių.

Politinė darbotvarkė – ES lygmuo

Štai esminiai pastarojo meto jau įvykę bei dar laukiami Europos Sąjungos lygmens politinės darbotvarkės įvykiai, apie kuriuos reikia žinoti:

- 2020 m. pabaigoje paskelbta nauja ES Darnaus ir išmanaus judumo strategija⁴¹, nustatanti politikos tikslus, susijusius su švarių transporto priemonių naudojimu, švaraus transporto alternatyvomis (geležinkeliu) ir tinkamomis paskatomis vartotojams.

⁴¹ https://ec.europa.eu/transport/themes/mobilitystrategy_en (anglų k.), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0789> (lietuvių k.)

- Iki 2021 metų vidurio tikimasi peržiūrėti ES Alternatyviųjų degalų infrastruktūros direktyvą⁴², kurioje visų pirma numatoma nustatyti naujus reikalavimus elektromobilių įkrovimo vietų diegimui. Dera pastebėti, kad priešingai negu dabar galiojančiame variante, naujoje peržiūrėtoje versijoje nebesitikima, kad alternatyviais degalais vis dar bus pripažįstamas dujinis kuras – nei CNG, nei LNG, nei LPG (lietuviškai atit. suslėgtos gamtinės dujos, suskystintos gamtinės dujos bei suskystintos naftos dujos).
- 2021 metais numatoma ES automobilių ženklinimo⁴³ direktyvos peržiūra. Pagal šią direktyvą automobilių pirkėjams prekybos vietose pateikiama informacija apie automobilių efektyvumą (kuro sąnaudas, taršą).
- 2021 metų birželį bus paskelbti nauji automobilių CO₂ išmetimo mažinimo tikslai 2025-iesiems ir 2030-iesiems metams.

Nacionalinio lygmens politinė darbotvarkė

Lietuvos Respublikos alternatyviųjų degalų įstatymas, priimtas 2021 m. kovo 23 d. ir įsigaliosiantis nuo 2021 metų vidurio, „nustato alternatyviųjų degalų naudojimo transporto sektoriuje plėtrą Lietuvos Respublikoje, siekiant įgyvendinti valstybės transporto, energetikos ir klimato kaitos politikos strateginius tikslus“.

Įstatymas, vis dar sekdamas šiuo metu (2021 m. pavasarį) galiojančia ES Alternatyviųjų degalų infrastruktūros direktyvos redakcija, nustato, kad suslėgtos ir suskystintos gamtinės dujos yra alternatyvieji degalai. Tai rodo vyraujantį Lietuvoje požiūrį, kad gamtinės dujos yra tinkamas „pereinamasis“ kuras; matyt, tokį požiūrį nulemia būtinybė „įdarbinti“ Klaipėdos suskystintųjų gamtinių dujų pajėgumus.

Įstatymas taip apibrėžia, kas laikoma netaršia transporto priemone: tai „M1, M2 arba N1 kategorijos transporto priemonė, kurios išmetamo CO₂ kiekis neviršija 50 g/km <...>“. Kitaip tariant, dalis įkraunamų hibridinių automobilių, kurių oficiali CO₂ išmetimo riba yra žemiau 50-ies gramų anglies dioksido šimtui kilometrų, bus laikomi netaršiais; tačiau Briuselio aplinkosaugos srities NVO „Transport & Environment“ paneigia mitus⁴⁴ apie įkraunamų hibridinių vidaus degimo variklius turinčių automobilių „švarumą“.

Įstatymas, kurį veikiausiai vėl reikės keisti pagal būsimos atnaujintos ES direktyvos reikalavimus, vis dėlto padeda tam tikrą pagrindą elektromobilių skaičiaus augimui.

Pavyzdžiui, įstatymas nustato, kad „iki 2030 metų Lietuvos Respublikoje turi būti įrengta 60 000 elektromobilių įkrovimo prieigų, iš kurių 6000 viešųjų ir pusiau viešųjų elektromobilių įkrovimo prieigų“, taip pat kad „iki 2025 metų M1 klasės elektromobilių skaičius turi sudaryti ne mažiau kaip 10 procentų <...> metinių pirkimų sandorių“. Tai reiškia, kad kas dešimtas pirmą kartą Lietuvoje

⁴² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52013PC0018>

⁴³ https://ec.europa.eu/clima/policies/transport/vehicles/labelling_en

⁴⁴ 2020 m. lapkritis, „Plug-in hybrids in new emissions scandal as tests show higher pollution than claimed“, <https://www.transportenvironment.org/press/plugin-hybrids-new-emissions-scandal-tests-show-higher-pollution-claimed>

registruojamas naujas ar naudotas automobilis turės būti varomas elektra jau vos už keturių metų.

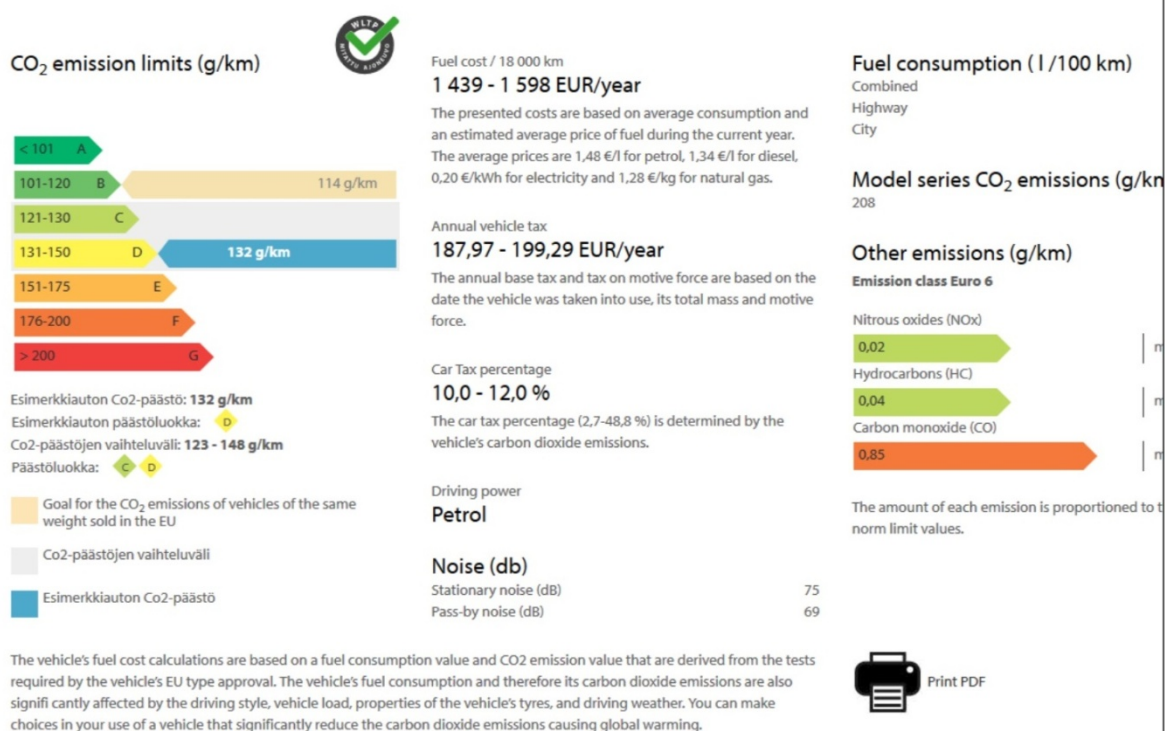
Kol M1 ir N1 klasės automobilių tarpe elektromobiliai neužims dešimtadalio, valstybė taikys finansinės paramos priemones jiems įsigyti (22 str. 3 d.).

Taip siekiama šio tikslo: „iki 2030 metų M1 klasės elektromobilių skaičius turi sudaryti ne mažiau kaip 50 procentų metinių pirkimų sandorių“ – t.y., mažiau kaip per dešimtmetį kas antras automobilis, registruojamas Lietuvoje, bus varomas elektra. Esamo automobilių parko „švarinimas“ tokiu būdu vyks tarsi natūraliai: jei kas antras įsigijamas automobilis bus elektrinis, galima su šokia tokia doze optimizmo tikėtis, kad maždaug iki amžiaus vidurio faktiškai visas Lietuvos lengvųjų automobilių parkas gali tapti netaršus. Susisiekimo ministerija skelbia⁴⁵: „Visuomenės per ateinančius tris dešimtmečius laukia iššūkis – išmokti gyventi be benzininių ir dyzelių automobilių“. Nacionalinėje klimato kaitos valdymo darbotvarkėje žadama, kad „2040 m. miestų centruose turėtų visai nebekiti vidaus degimo varikliais varomo transporto“. Šie planai galėtų atrodyti ambicingais, tačiau kitų ES šalių kontekste tai yra labai žema ambicija – pavyzdžiui, Ispanija ketina nuo 2040 metų apskritai nebeleisti registruoti naujų automobilių su vidaus degimo varikliais.

Įdomi situacija automobilių ženklinimo srityje. Galiojanti [direktyva](#) numato, kad naują automobilį perkantis vartotojas pardavimo vietoje turi gauti tikslią informaciją. Štai tokia etiketė įprasta Suomijoje:

Finish car label

The Finish label is a good example of how to provide useful information on regulated pollutants. The Emissions class (in this case Euro 6) is indicated but the label also informs potential buyers about the performance of the car regarding emissions of main pollutants (NOx, HC and CO) which allows for more detailed comparison with competing models.

⁴⁵ <https://sumin.lrv.lt/lt/naujienos/mobilumo-luzis-i-darba-elektrobusu-i-pajuri-traukiniu>

Tačiau Lietuvoje automobilių prekyautojai nieko panašaus vartotojams nerodo. Gali būti, kad pardavėjai direktyvos reikalavimus išpildo tik formaliai. Kaip prisipažįsta patys pardavėjų atstovai, jiems yra tekę matyti degalų taupos ir išmetamo CO₂ kiekio kortelių užsienio šalyse, bet ne Lietuvoje. Tokių etikečių, kaip Suomijoje, Lietuvos vartotojai nepamato ir atitinkamai negali savo pirkimo sprendimo paremti patikimais apskaičiuotais kuro ekonomikos ar teršalų kiekio faktoriais.

Vartotojų organizacijų vaidmuo

Per ateinantį dešimtmetį vykstant perėjimui prie elektrinių transporto priemonių, vartotojų organizacijoms svarbu tam pasiruošti. Joms teks patarti vartotojams, padėti jiems pasirinkti tinkamas judumo galimybes. Kalbant apie automobilius, pardavimo vietose pateikiama informacija gali padėti automobilių pirkėjams pasirinkti ekonomiškesnius automobilius. ES lygiu unifikuota automobilių išmetamų teršalų etiketė leistų vartotojams rinktis mažiau taršius automobilius ir galiausiai padidintų tvaresnių judumo variantų (pavyzdžiui, elektromobilių) pasiūlą.

Vartotojų grupės gali jau dabar atlikti šį darbą, pateikdamos žmonėms informaciją apie realias automobilių degalų sąnaudas bei išmetamų teršalų lygį ir skatindamos rinktis geriausias rinkoje prieinamas transporto priemones. Daugelis vartotojų organizacijų tai daro dalyvaudamos tokiuose projektuose kaip [Green NCAP](#) ar [MILE21](#).

Automobilių sektoriuje yra ir kitų pokyčių, kurie gali sukelti naujų ir netikėtų vartotojų politikos iššūkių. Inovacijos – padidinta automatika ir per internetą prieinamos naujos funkcijos – kelia visiškai naujų klausimų, susijusių su atsakomybe, saugumu, duomenų apsauga, sąžininga konkurencija ir kt.

Tuo pat metu vartotojams turėtų būti suteikta geresnė prieiga prie judumo alternatyvų, tokių kaip viešasis transportas, aktyvus mobilumas (ėjimas pėsčiomis ir važiavimas dviračiu), o taip pat mikro-mobilumas bei automobilių dalijimosi paslaugos. Reikia persvarstyti visą mūsų judumo sistemą iš esmės, kad vartotojams būtų prieinamos efektyvesnės ir tvaresnės alternatyvos.

Nacionaliniai vartotojų švietimo ir įsitraukimo į tvarų judumą priemonių pavyzdžiai

➤ „Žalesnių“ automobilių modelių (elektromobilių ir kitokio kuro pasirinkimo) testavimas

- **Test Achats, Belgija:**

- automobilių palyginimas siekiant aptikti ekologiškiausią variantą
- ekologiško vairavimo patarimai
- **MILE21** (angl. *more information less emissions*).

Vartotojams pateikiami realių lengvųjų automobilių degalų suvartojimo duomenys, tokiu būdu padedant jiems priimti pagrįstus sprendimus dėl kurą taupančių transporto priemonių pirkimo: <https://www.mile21.eu/>

- **Green NCAP** – automobilių palyginimai pagal tvarumo kriterijus

<https://www.greenncap.com/>

➤ Viešojo transporto skatinimas

- **Forbrugerrådet Tænk, Danija** – projektas „[Passagerpulsen](#)“ padeda vartotojams naudotis viešuoju transportu.
- **vzbv, Vokietija** – tyrimai, kaip pagerinti gyvenamosios vietos pasiekiamumą viešuoju transportu ir apsieiti be automobilio. Pavyzdžiui: <https://www.vzbv.de/dokument/mobil-bleiben-auch-ohne-auto>

Lietuvoje COVID-19 pandemijos metu buvo pastebimas keleivių „bėgimas“ iš viešojo transporto. Vartotojų aljansas drauge su BEUC ir kitų ES šalių vartotojų organizacijomis 2020 metų pabaigoje atliko tyrimą ir pasiūlė priemones, kaip reikėtų persvarstyti judumo problemas COVID-19 akivaizdoje:

- BEUC pranešimas spaudai ir išsamūs [tyrimo duomenys](#);
- Vartotojų aljanso [pranešimas spaudai](#) lietuvių kalba.

➤ Kampanija, kaip pagerinti keleivių teises (vzbv, Vokietija):

<https://www.vzbv.de/pressemitteilung/klimapolitik-paradox-eu-staaten-machen-bahn-unattraktiver> (vokiečių k.)

➤ Kolektyviniai ieškiniai

➤ Volkswagen byla

2015 m. buvo aptikta, jog „Volkswagen“ savo gaminamose dyzelinėse transporto priemonėse naudojo paslėptą programinę įrangą, kuri leido parodyti laboratorijoje geresnes teršalų emisijas ir taip sukurti regimybę, esą šie automobiliai atitinka emisijų standartus.

Daugelio šalių vartotojų organizacijos bei Europos vartotojų organizacija BEUC suvienijo jėgas vartotojams padėti. Teisinių veiksmų tikslas – pasiekti kompensacijas vartotojams ir priversti gamintoją užtikrinti, kad jų parduotos transporto priemonės atitiktų teisinius reikalavimus. Vartotojų grupės Vokietijoje, Lietuvoje, Slovėnijoje, Slovakijoje, Šveicarijoje, Belgijoje, Italijoje, Portugalijoje ir Ispanijoje pradėjo teisinius veiksmus prieš šią bendrovę. Dalyje šalių ieškiniai davė vaisių.

➤ Vartotojų švietimas ir tyrimai:

- **Citizens Advice (Jungtinė Karalystė)** – surengė keletą seminarų, kaip efektyviai įkrauti elektrinę transporto priemonę; pavyzdžiui, buvo mokoma, kaip vartotojai galėtų pasinaudoti „sumaniais“ tarifais, kad optimizuotų savo energijos suvartojimą ir sutaupytų pinigų).

Video čia: <https://www.youtube.com/watch?v=i3KkP0AohI8>

Kiti šaltiniai: informaciniai biuleteniai, leidiniai, nuorodos

- **BEUC nuomonė** apie tai, kaip vartotojų politikos priemonės gali padėti „išvalyti“ transportą Europoje: https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-065_fossil_fuelled_mobility.pdf (2020 m., PDF)
- **BEUC informaciniai resursai** darnaus judumo tema: <http://www.beuc.eu/sustainability/sustainable-mobility>
- **BEUC bukletas** apie elektromobilių prieinamumą: https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-036_making-electric-cars-convenient-across-europe.pdf (2019 m., PDF)
- **BEUC bukletas** apie elektromobilių įperkamumą: https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2018-113_when_will_electric_cars_be_an_affordable_option_for_european_consumers_-_a5_format.pdf (2018 m., PDF). Šiame buklete pateikiami ir Lietuvos duomenys, parodantys, kad ir mūsų šalyje elektromobilių eksploatavimo nauda gali priartėti pagal kainą prie pariteto su dyzeliniais ir benziniais automobiliais jau šio dešimtmečio viduryje.
- **BEUC pasiūlymai, kaip elektromobilius padaryti patogesniais:** https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-032_making_electric_cars_convenient.pdf (2019 m., PDF)

5. TVARUS MAISTAS

Kodėl tai svarbu vartotojams?

Vis daugiau vartotojų nori valgyti maistą, kuris naudingas jų sveikatai ir nekenkia planetai. Tai vilčių teikianti tendencija, išryškėjusi 2020 m. birželio mėn. BEUC paskelbtoje vartotojų požiūrio į tvarų maistą apklausoje⁴⁶. Apklausą, apėmusi 11 šalių (įskaitant ir Lietuvą⁴⁷), parodė, kad du trečdaliai europiečių yra linkę keisti savo mitybos įpročius dėl aplinkosaugos priežasčių. Tačiau apklausą taip pat parodė, kad vartotojai susiduria su kliūtimis, kai ateina laikas šiuos gerus ketinimus paversti konkrečiais veiksmais. Kaina, žinių trūkumas, neaiški informacija ir ribotas tvarių galimybių pasirinkimas – štai šie veiksniai, pasak daugumos vartotojų, trukdo valgyti tvariau.

Maisto tvarumas susijęs su gyventojų maitinimosi poreikių tenkinimu darant mažiausią poveikį aplinkai ir kartu garantuojant sveikos mitybos pasirinkimo galimybes. Ši tema apima tokius klausimus:

- kaip išvengti maisto švaistymo, ir
- kaip padaryti tvarų pasirinkimą lengvą ir prieinamą vartotojams.

Maisto atliekos

Europos Komisijos vertinimais⁴⁸, ES kasmet išieškvojama apie 88 milijonai tonų maisto. Remiantis turimais duomenimis, pusė šių atliekų (53 proc.) susidaro namų ūkiuose⁴⁹.

Vis dėlto atsakomybė dėl maisto švaistymo tenka visiems maisto tiekimo grandinės dalyviams. Reikia imtis veiksmų visais lygmenimis, mažinant perprodukciją grandinės pradžioje (ūkyje), produktų ir pakuočių pažeidimą perdirbimo metu, peršalimo atvejus gabenimo metu, o taip pat blogą atsargų valdymą mažmeninėje prekyboje. Maisto švaistymą mažintų ir pakavimo (arba pakuotės trūkumo) problemos sprendimas vartojimo grandyje, pirkimo įpročių keitimas ir tinkamas maisto produktų laikymas namuose.

Be neigiamo poveikio aplinkai, maisto švaistymas yra nepriimtinas etiniu požiūriu. Tai taip pat turi finansinių pasekmių vartotojams. Viena belgų šeima (tai 2,4 asmens vidutiniškai viename namų ūkyje) kasmet išmeta visiškai tinkamo vartoti maisto už maždaug 300 eurų⁵⁰. Jungtinėje Karalystėje kiekvieną mėnesį vidutinė šeima išmeta beveik 60 svarų sterlingų vertės įsigyto, bet nesuvalgyto maisto⁵¹.

Tyrimai rodo, kad daugiausia namų ūkiuose švaistomi šie maisto produktai: vaisiai ir daržovės (ypač šviežios salotos), duonos gaminiai, mėsa ir žuvis, pieno produktai, makaronai,

⁴⁶ BEUC (2020), „*One bite at a time: consumers and the transition to sustainable food*“ (PDF)

⁴⁷ Žr. Vartotojų aljanso pranešimą „Europa skatina maitintis tvariau, tačiau lietuviai mėsos atsisakyti neketina“, 2020 06 12, <https://www.lvoa.lt/pranesimai-spaudai/europa-skatina-maitintis-tvariau-taciau-lietuviai-mesos-atsisakyti-neketina>

⁴⁸ http://ec.europa.eu/food/safety/food_waste/index_en.htm

⁴⁹ FUSIONS, „*Estimates of European food waste levels*“ (PDF), 2012 m. duomenys.

⁵⁰ *Test-Achats 589*, „*Gaspillage alimentaire*“, 2014 (PDF).

⁵¹ Kampanija „Love food, hate waste“, <https://www.lovefoodhatewaste.com/>

ryžiai ir pagardai^{52 53 54}. Maisto švaistymas namuose daugiausia susijęs su elgesio įpročiais⁵⁵ maistą perkant (t. y., per didelių maisto porcijų pirkimą) ir maisto likučių naudojimu (arba nenaudojimu) – kai lieka dideli nesuvartoto maisto kiekiai, nes įsigyta per didelė maisto porcija arba pakuotė. Remiantis visoje ES atlikta apklausa⁵⁶, 58 proc. respondentų nurodė, kad mažesnių pakuočių pasirinkimas parduotuvėse padėtų jiems sumažinti maisto atliekų lygį. Neseniai Europos Komisijos atliktas tyrimas⁵⁷ taip pat parodė, kad iki 10 proc. vartojamo namų ūkiuose maisto atliekų yra susijusios su datos žymėjimu ant pakuotės. Pasirodo, kad dalis vartotojų nesupranta, ką reiškia pateikiamos ant pakuočių datos, o maisto gamintojai datas „tinka vartoti iki“ ir „geriausias iki“ naudoja nenuosekliai ar netinkamai.

Palengvinkime sveiko ir tvaraus maisto pasirinkimą vartotojams

Vartotojams bus lengva pasirinkti sveiką ir tvarų maistą, jei:

- pagerės vartotojų prieiga prie tvaresnių produktų už prieinamą kainą,
- bus sukurti mechanizmai, palaikantys sveiko ir tvaraus maisto pasirinkimą, pavyzdžiui:
 - pagerinsime tvarių maisto produktų prieinamumą ir asortimentą;
 - apribosime nesveiko maisto rinkodarą ir reklamą vaikams;
 - vartotojams pateiksime iš pirmo žvilgsnio suvokiamą informaciją apie maisto produktų maistinę vertę (pavyzdžiui, privalomoje etiketėje pakuotės priekyje, kaip antai „Nutri-Score“);
 - užtikrinsime, kad maistas, kuriame yra daug riebalų, cukraus ar druskos, nebegalėtų vadintis „naudinga sveikatai“;
 - pagerinsime vartotojų informavimą apie tai, kur maistas pagamintas,

⁵² Vokietijos Federacinės Respublikos maisto ir žemės ūkio ministerijos pavedimu atliktas tyrimas (2013):

https://www.bmel.de/SharedDocs/Downloads/DE/Ernaehrung/Lebensmittelverschwendung/Studie_Lebensmittelverlust_e_Landwirtschaft.html

⁵³ WRAP ataskaita „Food surplus and waste in the UK – key facts“, 2020. Iššvaistytas maistas ir gėrimai, kuriuos kasmet išmeta Jungtinės Karalystės gyventojai, iki viršaus užpildytų aštuonis (!) Vemblio (Wembley) futbolo stadionus.

⁵⁴ CREM darnaus vystymosi biuro ataskaita (2013). Žr. https://crem.nl/en/home_en/.

⁵⁵ Stancu, 2015; Stefan et al, 2013

⁵⁶ „Flash Eurobarometer“ tyrimas Nr. 316, 2011 m. kovas: „Europiečių požiūris į efektyvų išteklių naudojimą“ (PDF)

⁵⁷ Europos Komisija (2018), „Market study on date marking and other information provided on food labels and food waste prevention“.

- sustabdysime fiktyvių teiginių apie tvarų maistą sklaidą („žaliąjį smegenų plovimą“) reikalaujant, kad maisto tvarumo etiketės būtų aiškos, nedviprasmiškos, patikimos, patikrinamos, neklaidinančios ir vartotojų patvirtintos.

Politinė darbotvarkė – ES lygmuo

Kalbant apie **maisto švaistymą**, svarbu pastebėti, kad 2015 m. rugsėjo mėnesį Darnaus vystymosi tikslų kontekste Jungtinių Tautų Generalinė asamblėja priėmė tikslą perpus sumažinti maisto atliekų lygį vienam gyventojui mažmeninės prekybos ir vartojimo lygmeniu. Taip pat užsibrėžta sumažinti maisto nuostolius gamybos ir tiekimo grandyse. 2015 m. gruodžio mėn. Europos Komisijos paskelbtas pirmasis ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas⁵⁸ numatė, kad:

- ES maisto praradimo ir maisto švaistymo platforma⁵⁹ suburs ES institucijų ir valstybių narių ekspertus bei suinteresuotųjų šalių atstovus, siekiant padėti visiems dalyviams apibrėžti maisto švaistymo prevencijos priemones, dalytis geriausia patirtimi ir įvertinti laikui bėgant padarytą pažangą,
- Bendra ES metodika⁶⁰ leis nuosekliai matuoti maisto švaistymo visoje tiekimo grandinėje lygį,
- ES lygmeniu bus išnagrinėti būdai⁶¹, kaip pagerinti maisto grandinės dalyvių naudojimąsi datos žymeniu ir vartotojų supratimą apie tai (ypač „geriausias iki“).

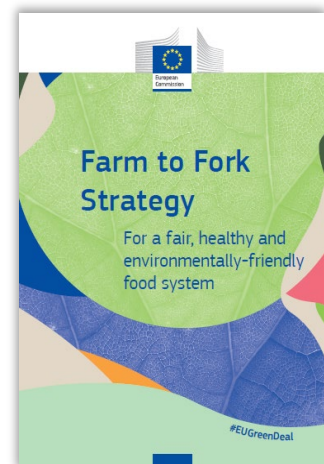
2018-2019 metais tapo aišku, kad šie tikslai jau pasiekti ir reikalingas kitas žingsnis.

Naujoji⁶² 2020 m. gegužės 20 d. paskelbta „**Nuo ūkio iki stalo**“⁶³ strategija – vienas svarbiausių Europos Žaliojo kurso komponentų.

Kartu su strategija paskelbtas ir veiksmų planas, kuriame išvardytos 27 priemonės ekologiškesnei maisto gamybai, sveikesnei ir tvaresnei mitybai bei maisto atliekų mažinimui.

Šios priemonės – o dėl daugelio jų dar atliekamos detalesnės studijos, vyksta konsultacijos ir poveikio vertinimas – tai, visų pirma:

- Pasiūlymas dėl suvienodinto privalomo maistingumo ženklavimo pakuotės priekinėje pusėje, kad vartotojai galėtų rinktis sveikus maisto produktus (tikimasi iki 2022 m. pabaigos).

⁵⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015DC0614>

⁵⁹ https://ec.europa.eu/food/safety/food_waste/eu_actions/eu-platform_en

⁶⁰ https://ec.europa.eu/food/safety/food_waste/eu_actions/food-waste-measurement_en

⁶¹ https://ec.europa.eu/food/safety/food_waste/eu_actions/date_marking_en

⁶² https://ec.europa.eu/food/farm2fork_en

⁶³ Pilnas pavadinimas – „Sąžininga, sveika ir aplinkai palanki maisto sistema pagal strategiją „Nuo ūkio iki stalo“, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0381> (liet.), https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/f2f_action-plan_2020_strategy-info_en.pdf (anglų k., PDF).

- Pasiūlymas, kuriuo reikalaujama ant tam tikrų produktų nurodyti kilmę (taip pat iki 2022 m. pab.).
- Pasiūlymas dėl tvarių maisto produktų ženklinimo sistemos, kad vartotojai galėtų rinktis tvarius maisto produktus (iki 2024 m.).
- Maistinės sudėties kategorijų nustatymas siekiant apriboti maisto produktų, turinčių daug druskos, cukraus ir (arba) riebalų, reklamą (iki 2022 m. pab.)
- Pasiūlymas dėl ES lygmens maisto švaistymo mažinimo tikslų (iki 2023 m.).
- Pasiūlymas peržiūrėti ES taisykles dėl datos žymėjimo („Tinka vartoti iki...“ ir „Geriausias iki...“) etiketėse (iki 2022 m. pab.).
- Inicijatyvos, kuriomis skatinama keisti perdirbtų maisto produktų sudėtį ir nustatomi didžiausi leidžiami tam tikrų maisto medžiagų kiekiai (tikimasi, kad jos bus paskelbtos 2021 m. paskutinį ketvirtį).

Vartotojų organizacijų įtraukimas į tvaraus maisto problematiką

Priklausomai nuo turimų pajėgumų ir išteklių, vartotojų organizacijos gali užsiimti įvairia veikla, kad sumažintų maisto švaistymo lygį visuomenėje ir palengvintų sveiko ir tvaraus maisto pasirinkimą vartotojams:

- **Sąmoningumo didinimas.** Vykdydamos informavimo kampanijas bei savo leidiniuose ir tinklalapiuose skelbdamos straipsnius vartotojų organizacijos prisideda prie vartotojų informuotumo didinimo maisto švaistymo⁶⁴ ar maisto įpročių poveikio aplinkai⁶⁵ tema.
- **Elgesio pokyčių skatinimas.** Vartotojų organizacijos gali pateikti vartotojams paprastus patarimus, kurie padėtų jiems pakeisti elgesį, pavyzdžiui, pasiūlyti receptus, kaip pakartotinai panaudoti likučius⁶⁶, kaip perprasti „Tinka vartoti iki“ ir „Geriausias iki“ datos skirtumą⁶⁷. Tėvams gali būti ypatingai aktualūs patarimai apie sveikiausius užkandžius savo vaikams mokykloje⁶⁸. Kiekvienam vartotojui gali būti smalsu sužinoti, o kuri gi žuvies rūšis yra tvaresnė⁶⁹.
- **Įstatymų ir taisyklių pakeitimai, kurių dėka rinktis sveiką ir tvarų maistą vartotojams taptų lengviau.** Vartotojų organizacijoms tenka svarbus vaidmuo užtikrinant, kad ES ir nacionaliniai įstatymai būtų tinkami: visos taisyklės, kurios

⁶⁴ Ispanijos OCU (2017), „[¡No tires la comida!](#)“ („Neišmeskite maisto!“)

⁶⁵ Prancūzijos CLCV (2020), „[Manger durable](#)“ („Tvarus maitinimasis“)

⁶⁶ Šveicarijoje veikianti vartotojų federacija „Fédération Romande des Consommateurs“ (2012), „[Bien accommoder ses restes: les recettes de la FRC](#)“ („Gerai panaudokite maisto likučius: FRC receptai“)

⁶⁷ OCU (2018), „[10 alimentos que se pueden comer „caducados”](#)“ („10 maisto produktų, kuriuos galima ir pasibaigus galiojimo terminui“)

⁶⁸ Kaip pasirinkti sveiką užkandį? Test-Achats/Test-Aankoop (2019) gidas: „[Collations saines pour enfants et adultes](#)“

⁶⁹ Prancūzijos UFC-Que Choisir (2018), „[Pêche durable. Manger des poissons en bonne conscience](#)“ („Tausojanti žvejyba. Valgykite žuvį be sąžinės graužimo“)

formuoja mūsų maisto sistemas ir nustato, kas patenka ant vartotojo stalo, turi būti pakeistos taip, kad tvarus žemės ūkis ir maisto gamyba būtų skatinama, o sveiko ir tvaraus maisto pasirinkimas būtų lengvas.

- **Naujausių technologijų panaudojimas vartotojams pasiekti.** Vartotojų organizacijos vis dažniau naudojasi naujų žiniasklaidos priemonių teikiamomis galimybėmis ir pažangiomis technologijomis (išmaniųjų telefonų programos⁷⁰, socialinių tinklų žinutės ir vaizdo įrašai⁷¹, „Twitter“, diskusijų forumai ir kt.). Taip lengviau pasiekti vartotoją, ypač jaunesnį, ir lengviau palaikyti pastangas perimti sveikesnio ir tvaresnio valgymo įpročius.

Nacionaliniai vartotojų švietimo ir įtraukimo pavyzdžiai bei priemonės

- **Portugalija, „Green Chef“** – Kviečia mokyklas, kurios yra „DECOJovem“ (<https://www.decojovem.pt/>) narės, kurti vaizdo įrašus su kulinariniais receptais, gaminant maistą iš likučių, o taip pat rodant galimybes taupiau panaudoti produktus. Taip siekiama paskatinti jaunos vartotojus domėtis kovos su atliekomis svarba ir ugdyti atsakingo elgesio įpročius.
- **Portugalija, „Chef Fish“** – Kviečia kurti vaizdo įrašus su receptais iš jūros gėrybių, atskleidžiant sveiką ir tvarų jūros gėrybių vartojimo pasirinkimą ir parodant pagarbą vandenynui ir jo ištekliams.

- **Prancūzija, „Zéro Gâchis Académie“** – vartotojų organizacija CLCV tris mėnesius „treniravo“ 100 namų ūkių (tarp jų ne tik šeimos, bet ir vieniši žmonės, senjorai ir kt.). Vykstant eksperimentui, per pirmas penkiolika dienų žmonėms buvo pasiūlyta matuoti maisto, kurį jie paprastai išmesdavo, kiekį. Tada jiems buvo pateiktos rekomendacijos ir patarimai, kaip maisto atliekas sumažinti.

Projekto dėka jo dalyviai maisto švaistymą savo namų ūkiuose sumažino daugiau nei perpus (net 59 proc.).

- **Portugalija, kampanija „Per daug plastiko“ („plasticoamais“)** – DECO iniciatyva paleista kampanija Facebook, kurios metu vartotojams siūlyta atkreipti dėmesį į perteklinį plastiko vartojimą pakuotėms. Lankytojai buvo skatinami siųsti produktų, supakuotų į perteklinį plastiko kiekį, nuotraukas. Tokius signalus gavusi Portugalijos

⁷⁰ Pavyzdžiui, programėlė „For Resten“, kurią sukūrė Danijos „Forbrugerrådet Tænk“ bendradarbiaudama su keliomis kitomis organizacijomis, padeda vartotojams sumažinti maisto atliekas namuose.

⁷¹ Žr. Norvegijos „Forbrugerrådet“ [Facebook kampanija](#) dėl maisto atliekų.

vartotojų organizacija DECO susisiekdavo su tiekėjais, prašydama imtis veiksmų, kad būtų atsisakyta perteklinės pakuotės⁷².

Per kiek daugiau kaip metus DECO gavo apie 1100 vartotojų skundų iš skirtingų Portugalijos vietų. Iš viso kampanijos metu įtraukta daugiau kaip 5000 vartotojų. Dažniausi skundai dėl perteklinės plastiko pakuotės naudojimo buvo susiję su šviežiais maisto produktais (daržovėmis, vaisiais, duonos gaminiais, mėsa ir žuvimi), kitomis maisto prekėmis (arbata, kavos kapsulėmis, makaronų dėžutėmis, kruopų ir bulvių pakuotėmis, sausainiais), maisto produktų išsinešimui paketais, pieno produktais (supakuotais plastike). Vartotojų dėmesį patraukė ir pasipiktinimą kėlė supjaustyto sūrio skiltelių perskyrimas plastikui, užtepėlės su trigubais dangteliais, į per didelį indą supilti plovikliai, kosmetika dviguboje pakuotėje (kartonine ir plastikine) ir t.t. Atliekant maisto išsinešimui užsakymus, neretai naudojamos dėžutės, kurios yra per didelės jų turiniui, o produktų apvyniojimui paprastai panaudojama nereikalingai daug maistinės plėvelės.

- **Belgija, „Rest-o-Pack“ vietoje „doggy bag“** – „Test-Achats“/„Test-Aankoop“ drauge su trijų Belgijos miestų savivaldybėmis nusprendė paskatinti šios šalies vartotojus dažniau naudoti „šunų krepšius“ – taip įprasta vadinti nesuvalgyto kavinėje maisto likučių išsinešimo pakuotę.

Dėl kultūrinių priežasčių ši praktika Belgijoje nebuvo įprasta, nes daugelis vartotojų, prašydami supakuoti likusį maistą išsinešimui į namus, jausdavosi nejaukiai.

Todėl socialinėje žiniasklaidoje buvo surengtas konkursas, kaip pervadinti anglišką žodį „doggy-bag“ į flamandų ir prancūzų kalbas („Rest-o-Pack“), kad tarp Belgijos vartotojų būtų lengviau populiarinti išsinešimo praktiką.

- **Lietuva, visuomenės švietimo kampanija „Linkėjimai, maistas“** – Lietuvos vartotojų institutas drauge su partneriais 5 kitose ES šalyse nuo 2017 m. spalio iki 2021 m. kovo mėn. įgyvendino plataus užmojo tarptautinį projektą, kurio tikslas – didinti vartotojų informuotumą apie maisto švaistymą.

Kiti šaltiniai – informaciniai biuleteniai, leidiniai, nuorodos

- **BEUC ir kitų NVO atviras laiškas atsiliepiant į strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ paskelbimą:** <https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019->

⁷² Plačiau: <https://www.youtube.com/watch?v=kfOfREmQlol>

[092 csos open letter on the farm to fork strategy to achieve sustainable food systems .pdf](#) (2019 m. gruodis, PDF)

- **BEUC tyrimo apie ES vartotojų nuomonę tvaraus maisto tema ataskaita:**
[http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-042 consumers and the transition to sustainable food.pdf](http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-042_consumers_and_the_transition_to_sustainable_food.pdf) (2020 m. birželis, PDF)
- **BEUC nuomonė tvaraus maisto tema:** [https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2016-029 ipa cpe beuc position on food sustainability.pdf](https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2016-029_ipa_cpe_beuc_position_on_food_sustainability.pdf) (2016 m., PDF)
- **BEUC pozicija dėl maistingumo žymėjimo ant produkto priekinės pakuotės:**
[https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-033 front-of-pack nutritional labelling.pdf](https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2019-033_front-of-pack_nutritional_labelling.pdf) (2019 m., PDF)
- **BEUC atsiliepimas į 2020 m. Europos Komisijos viešąją konsultaciją dėl tvaraus maisto strategijos „Nuo ūkio iki stalo“ priemonių**
<https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12183-Farm-to-Fork-Strategy-/F507869> (2020 m. kovas, PDF)
- **BEUC atliktas „Nuo ūkio iki stalo“ strategijos vertinimas:**
[https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-057 beucs take on farm to fork strategy.pdf](https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-057_beucs_take_on_farm_to_fork_strategy.pdf) (2020 m. birželis, PDF)

6. PRODUKTŲ TVARUMAS: VISAAPIMANTIS ES POŽIŪRIS, KAD PRODUKTAMS GAMINTI VARTOTUME MAŽIAU IŠTEKLIŲ

Įvadas

Europos Sąjunga turi susklosčiusią tradiciją kurti specialias vartojimo produktus reglamentuojančias taisykles, ar tai būtų dėl saugumo, ar dėl aplinkosaugos. ES veiksmai apima naujų teisės aktų, techninių standartų ir informacijos vartotojams rengimą. ES vaidmens šiame procese negalima pervertinti, nes vidaus rinkoje šios taisyklės taikomos kiekvienam gamintojui, kuris pateikia gaminius į bendrąją ES rinką.

Pirmaisiais produktų reglamentavimo metais ES daugiausia dėmesio skyrė vartotojų informavimui, kad padidintų energiją taupančių produktų paklausą. Tai buvo padaryta, pavyzdžiui, naudojant ES energijos ženklą („EU Energy Label“), įvestą nuo praėjusio amžiaus devintojo dešimtmečio vidurio (pirmiausia buitinei technikai). Nuo dešimtojo dešimtmečio pradžios tai buvo papildyta ES ekologiniu ženklu („EU Ecolabel“), kurio dėka toliau siekiama informuoti vartotojus ir atkreipti jų dėmesį į ekologiškiausius produktus rinkoje.

Tačiau vien tik „vartotojų informavimas“ nesukels ženklaus pokyčio, jis negali išspręsti atvejų, kai rinkos veiksniai nesuveikia. Pavyzdys – ribotas tvarių produktų tiekimas. Todėl po 2005 m. ES pradėjo spręsti gaminių projektavimo klausimus, nustatydama gamintojams privalomus ekologinio projektavimo („Ecodesign“) reikalavimus. Tai svarbu, nes 80 proc. gaminio poveikio aplinkai lemia gamintojo pasirinktas dizainas, o jam vartotojas turi mažai arba neturi jokios įtakos.

Ankstyvaisiais metais „Ecodesign“ procese daugiausia dėmesio buvo skiriama energijos vartojimo efektyvumui ir kitokiems esminiams poveikio aplinkai faktoriams, tokiems kaip triukšmo lygis ir vandens suvartojimas. Šiuo metu ekologinio projektavimo priemonė yra pertvarkoma siekiant sistemingiau spręsti naujus uždavinius, tokius kaip perdirbtų medžiagų naudojimas, produkto naudojimo trukmės pailginimas bei sąlygų lengviau remontuoti ir prižiūrėti, išmontuoti, pakartotinai naudoti ir perdirbti sukūrimas.

ES tvarių produktų politikos priemonių rinkinį taip pat sudaro įvairūs instrumentai, skirti **cheminių medžiagų** problemai spręsti. Svarbiausi – REACH reglamentas⁷³, Cheminių medžiagų klasifikavimo, pakavimo ir ženklinimo (CLP) reglamentas⁷⁴, Direktyva dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo (RoHS)⁷⁵ ir kt. Taip pat išleisti teisės aktai, susiję su atliekų mažinimu, surinkimu, pakavimu ir perdirbimu.

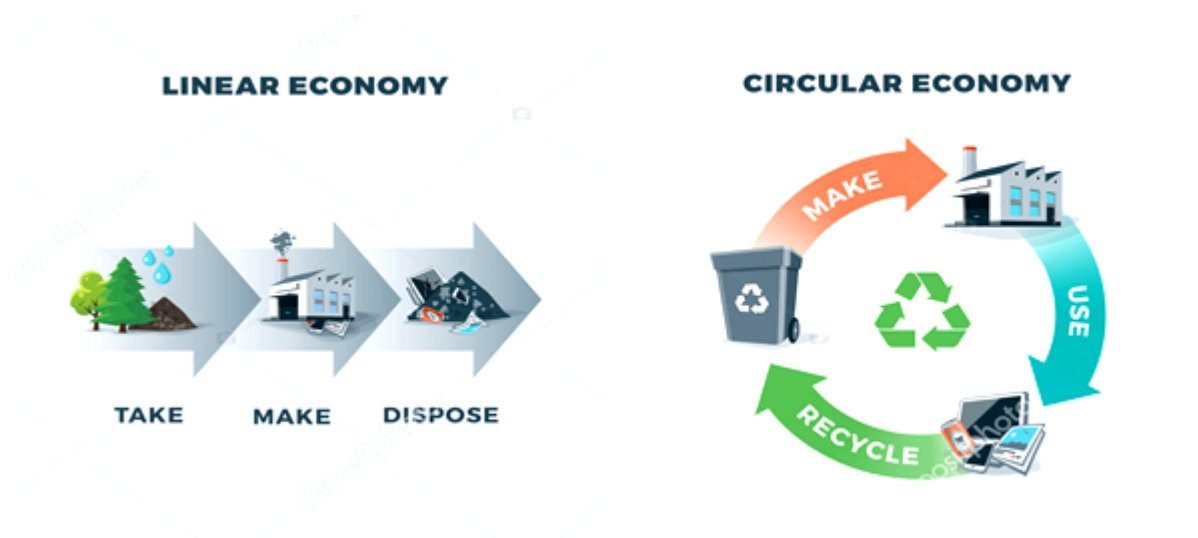
⁷³ Reglamentas dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006R1907>

⁷⁴ CLP – tai santrumpa iš trijų anglų žodžių: *classification, labelling and packaging* (klasifikavimas, ženklinimas ir pakavimas), plačiau žr. čia: <https://chemija.gamta.lt/cms/index?rubricId=20a9320d-9bd2-4726-b795-1c4798fa0fbe>

⁷⁵ Restriction of the use of certain hazardous substances in electrical and electronic equipment directive (RoHS), https://ec.europa.eu/environment/topics/waste-and-recycling/rohs-directive_en (anglų k.), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0065> (lietuvių k.)

Nuo 2015 m. ES diegia plataus masto požiūrį į tvaresnius produktus kurdamą ir įgyvendindama vadinamosios **žiedinės ekonomikos** planus. Nuo to laiko buvo pateikti du veiksmų planai su konkrečiomis priemonėmis: vienas – 2015-aisiais, kitas – 2020-aisiais metais.

Žiedinė ekonomika – tai sistema, kuria siekiama pašalinti atliekas ir užtikrinti tolygų išteklių naudojimą. Žiedinei ekonomikai būdingas [pakartotinis naudojimas](#), [dalijimasis](#), remontas, atnaujinimas, [perdarymas](#) ir [perdirbimas](#), taip sukuriant uždaro ciklo sistemą, sumažinant [išteklių poreikį](#) ir [atliekų lygį](#), taršą ir anglies dvideginio išmetimus. Žiedinė ekonomika siekia, kad produktai, įranga ir infrastruktūra būtų naudojami ilgiau, taip padidinant išteklių panaudojimo produktyvumą. Visos „atliekos“ turėtų tapti „maistu“ kitam procesui: arba šalutiniam produktui kurti, arba kaip žaliava kitam gamybiniam procesui, arba kaip ištekliai atkuriantiesiems gamtos procesams (geriausias tokio naudojimo pavyzdys – kompostas). Šis regeneracinis požiūris prieštarauja tradiciniam linijinės ekonomikos modeliui „paimk, gamink, išmesk“.

Šiame skyriuje apie produktų politiką pateikiame jums informaciją apie štai tokias temas ir apie tai, kodėl jos svarbios vartotojams:

- Ekologinis dizainas, ekologinis projektavimas („Eco-design“)
- Energijos ženklinimas (*energy labelling*)
- ES ekologinis ženklas („EU Ecolabel“)
- Ilgaamžiškesni ir geriau taisomi produktai
- Griežtesnio vartotojų teisių gynimo vaidmuo ilginant produkto tarnavimo laiką
- Produktų politikos teisės vykdymas nacionaliniu lygmeniu
- Būsimos politikos iniciatyvos pagal antrąjį žiedinės ekonomikos veiksmų planą, kurias ES planuoja sukurti ir įgyvendinti artimiausiu metu

Mes neįtraukiame išsamios informacijos apie chemines medžiagas, nes šiai temai dėl jos sudėtingumo reikia mokytis savarankiškai.

Tačiau tiems ekspertams, kurie domisi šia sritimi, BEUC galės suteikti žinių apie:

- Chemines medžiagas reglamentuojančią ES teisės sistemą
- Chemikalų naudojimą vartojimo produktuose, pavyzdžiui, kosmetikoje, žaisluose, tekstilėje, su maistu besiliečiančiose medžiagose ir kt.
- Teisės vykdymo nacionaliniu lygiu trūkumus, susijusius su reikalavimais dėl chemikalų naudojimo vartojimo produktuose ir atitinkamais pavojais vartotojams.
- Neigiamas pasekmes sveikatai per produktus, turinčius žalingą poveikį hormoninei sistemai (dėl endokrininę sistemą ardančių medžiagų, angl. „endocrine disrupters“) ir kaip sumažinti jų žalą kasdieniame gyvenime.

6.1. Ekologinis projektavimas ir energijos suvartojimo ženklavimas

Kiekvieną mėnesį vartotojai išleidžia nemažą dalį savo biudžeto energijai. Šiandien vartotojai turi ne tik daugiau energijos vartojančių produktų, tokių kaip kompiuteriai, mobilieji telefonai ir televizoriai, bet ir juos naudoja vis ilgiau ir ilgiau laiko kiekvieną dieną. Tokia tendencija augina sąskaitas už elektrą.

Tuo pačiu metu vartotojai dažnai susiduria su produktais, kurių neužilgo po garantijos galiojimo pabaigos nebeįmanoma sutaisyti, arba kurie sugenda per greitai ir kurių negalima pataisyti dėl to, kad neįmanoma gauti atsarginių dalių. Daugelis vartotojų nežino, kaip spręsti šią ankstyvo produktų gedimo problemą (dar vadinamą „užprogramuotu“ arba „ankstyvu senėjimu“), kuri sukelia papildomą našta jų pinigams bei žaloja aplinką.

Kodėl ekologinis projektavimas ir energijos ženklavimas yra svarbus vartotojams

ES ekologinio projektavimo direktyva⁷⁶ ne tik saugo aplinką, bet ir padeda vartotojams sutaupyti pinigų. Remiantis BEUC užsakyму 2016 m. atlikta apklausa⁷⁷, vidutinis ES namų ūkis gali sutaupyti iki 330 eurų per metus dėl ekologinio projektavimo ir dėl to, kad laikui bėgant produktai tampa energetiškai efektyvesni.

Ekologinis projektavimas taip pat skatina gerinti gaminius per efektyvesnį išteklių naudojimą viso gyvavimo ciklo metu – tarkime, per remonto reikalavimus. Taip pat turi būti atsižvelgiama į produktų kokybę ir naudojimo patogumą. Vartotojams reikalaujama pateikti daugiau informacijos apie tvarų produkto naudojimą.

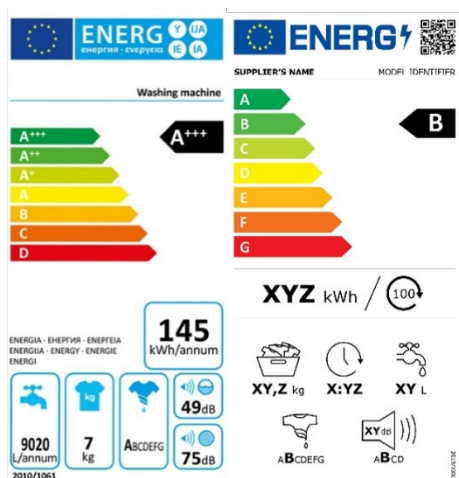
Energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo reglamentas⁷⁸ įgalioja Europos Komisiją priimti privalomo ženklavimo priemonės konkrečioms su energija susijusioms produktų grupėms,

⁷⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32009L0125>

⁷⁷ https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2016-109-benefits_of_ecodesign_for_eu_households_executive_summary.pdf (PDF)

⁷⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32017R1369>

tokioms kaip skalbimo mašinos ir televizoriai. Tai užtikrina vartotojams galimybę priimti pagrįstą sprendimą dėl energijos suvartojimo produktų naudojimo metu.

Nors energijos efektyvumo ženklas egzistuoja dešimtmečius, 2010 m. atliktas patikslinimas pakenkė skaidrumo ir suprantamumo principams, kai schemoje buvo įdiegtos papildomos A+, A++ ir A+++ klasės.

Dėl šių pokyčių buvo prarasti vartotojams įprasti, lengvai suvokiami pranešimai, tokie kaip „pirkti žaliai“ arba „pirkti A“⁷⁹. Pasėtas vartotojų galvose sąmyšis sumenkino galimybę rinkoje atlikti užtikrintą posūkį efektyvesnių prietaisų pardavimo ir naudojimo link. 2017 metais buvo priimta nauja energijos ženklinimo sistema, siekiant kuo greičiau grąžinti etiketę su gerai žinoma aiškia A-G ženklinimo skale.

Paveikslėlyje viršuje: kairioji etiketė rodo žymėjimo pavyzdį iki 2021 m. reformos, dešinioji etiketė – po reformos. Šaltinis: Europos Komisija.

Politinė darbotvarkė – ES lygmuo

Tarp svarbiausių politikos priemonių vartotojams ES politikos darbotvarkėje yra [ES ekologinio projektavimo direktyva 2009/125/ES](#) ir [ES Energijos ženklinimo reglamentas 2017/1369](#) (pakeitęs direktyvą 2010/30/ES⁸⁰). Šios dvi priemonės apima energiją naudojančius produktus – nuo skalbimo mašinų ir dulkių siurblių iki boilerių.

2020 m. kovo mėn. ES paskelbė **žiedinės ekonomikos veiksmų planą**, kuriame nurodė, kad tvarioje produktų politikoje taip pat turėtų būti atsižvelgiama į gaminių ilgaamžiškumą, patobulinimo („upgrade“) galimybes, pataisomumą ir pakartotinį naudojimą, ir kad ekologinio projektavimo direktyva turėtų apimti daugiau produktų, ypač informacinių ir ryšių technologijų (IRT) gaminius bei tekstilę.

2005 m. pradėtas ES vartotojams skirtų produktų **energijos vartojimo efektyvumo** gerinimo procesas pasiekė kulminaciją priėmus Ekologinio projektavimo direktyvą 2009/125/ES.

Pagal dabartinę direktyvos versiją Europos Komisija yra įgaliota ne tik reguliuoti energijos vartojimo efektyvumą,

⁷⁹ Pradžioje sistema puikiai funkcionavo ir paskatino pramonės inovacijų raidą bei konkurenciją – gaminiai buvo priskiriami įvairioms klasėms, tačiau nauji modeliai atitiko vis aukštesnius reikalavimus. Galiausiai buvo pasiekta riba, kai daugelis prekių atitiko „plius“ klasės (A+++, A++, A+) reikalavimus, o žemesnėms klasėms (dažnai – net ir A klasei) nebepriskiriami jokie gaminiai. Vartotojams sistema tapo pernelyg paini, todėl, siekiant palengvinti jų pasirinkimą, ES nusprendė atnaujinti ženklinimo taisykles.

⁸⁰ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=OJ%3AL%3A2010%3A153%3ATOC>

bet ir **resursų naudojimo efektyvumą** (ilgaamžiškumą, pataisomumą, perdirbimą, atnaujinimą ir kt.) bei patvirtinti ekologinio projektavimo įgyvendinimo priemonės⁸¹. Optimizuojant produktų tvarumą ir kartu išlaikant jų funkcines savybes, Ekologinio projektavimo direktyva turi suteikti naujų galimybių gamintojams, vartotojams ir visai visuomenei⁸².

Tiek Europos Parlamentas, tiek Taryba pabrėžia ekologinio projektavimo ir energijos ženklinimo svarbą, todėl paragino Komisiją patvirtinti [naują ekologinio projektavimo darbo planą \(2020–2024 m.\)](#), į kurį taip pat turėtų būti įtrauktos naujos, ne tik su energija susijusios, produktų grupės, ypač – informacinių ir ryšių technologijų produktai. Komisija numato šį planą pateikti iki 2021 m. vidurio.

Europos Vadovų Taryba ir Europos Parlamentas⁸³ taip pat pabrėžė, kad turėtų būti pateiktas naujas teisėkūros pasiūlymas dėl nuoseklios produktų politikos sistemos, siekiant ekonominiame cikle žaliavas išlaikyti kiek įmanoma ilgai, o taip pat padidinti pačių gaminių vartojimo trukmę.

Vartotojų organizacijų dalyvavimas

Vartotojų organizacijos gali:

- a) **Prisidėti prie ekologinio projektavimo kriterijų ir reguliavimo kaip suinteresuotas asmuo.** Ekologinio projektavimo teisės aktuose reikalaujama, kad Europos Komisija, rengdama ir peržiūradama ekologinio projektavimo ir ekologinio ženklinimo produktų kriterijus, konsultuotųsi su suinteresuotosiomis šalimis, įskaitant vartotojų organizacijas.

Ekologinio projektavimo direktyvos 18 straipsnyje nustatyta, kad:

„Komisija, vykdydama savo veiklą, dėl kiekvienos įgyvendinimo priemonės užtikrina subalansuotą valstybių narių atstovų ir visų su atitinkamu gaminiu arba gaminių grupe susijusių suinteresuotų šalių, pavyzdžiui, pramonės srities, įskaitant ir MVĮ bei amatams priskirtinas pramonės sritis, profesinių sąjungų, prekybininkų, mažmeninių prekyautojų, importuotojų, aplinkosaugos grupių ir vartotojų organizacijų, dalyvavimą.“

Sukūrus naują 2020–2024 m. darbo planą, vartotojų organizacijos turi galimybę prisidėti nustatant naujus kriterijus produktų grupėms, kurioms dar netaikomas ekologinis projektavimas, pvz., IRT produktams, taip pat peržiūrint esamas priemones ir užtikrinant privalomų reikalavimų laikymąsi.

⁸¹ Produktų grupių, kurioms taikoma ši direktyva, sąrašą rasite čia: <https://ec.europa.eu/growth/single-market/european-standards/harmonised-standards/ecodesign/>.

⁸² Žr. Komisijos 2012–2014 m. ekologinio projektavimo [veiksmų planą](#), 1 psl. (Commission Staff Working Document „Establishment of the Working Plan 2012-2014 under the Ecodesign Directive“, PDF)

⁸³ Žr. Europos Parlamento 2020 m. sausio 15 d. rezoliuciją, kuria atsakoma į Europos Komisijos komunikatą dėl Europos Žaliojo kurso: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0005_LT.html

Per ekologinio projektavimo ir energijos ženklinimo Konsultacinį forumą – oficialų forumą, kuriame ši politika aptariama su suinteresuotosiomis šalimis – vartotojų organizacijos turi galimybę aptarti horizontalius klausimus, įskaitant, bet neapsiribojant:

- 2020–2024 m. darbo planą;
 - ekologinio projektavimo kriterijų metodologiją (Methodology for Ecodesign of Energy-related Products, *MEErP*);
 - remonto galimybių reitingo sistemą;
 - galimą Ekologinio projektavimo direktyvos 2009/125/ES keitimą;
 - rinkos priežiūros veiksmingumą.
- b) **Viešinti naujas ženklinimo schemas ir etiketes.** Nuolat vyksta ženklinimo pokyčiai, o skirtingų ženklinimo schemų etiketės neretai egzistuoja viena šalia kitos tuo pačiu metu. Todėl vartotojų informavimas ir švietimas – svarbiausi dalykai, padedant vartotojams geriau susipažinti su pokyčiais.
- c) **Vartotojų interesų advokacija politikos formuotojų atžvilgiu.** Kurdami energijos ženklinimo priemonės, politikos formuotojai turi atidžiai išnagrinėti ir atsižvelgti į vartotojų interesus. Tai galima pasiekti:
- Pateikiant vartotojų nuomonę techninio parengiamojo darbo etape ir dalyvaujant suinteresuotųjų šalių susitikimuose, kai tariamasi dėl etikečių keitimo;
 - Teikiant patarimus Europos Komisijai apie tai, kaip geriau komunikuoti energijos efektyvumo ženklo naudą vartotojams;
 - Dalyvaujant energijos ženklo viešinimo projektuose. Pavyzdžiui, vartotojų organizacijos dalyvauja ir vadovauja BELT – „Boost the Energy Label Take up“ – projektui.

Kiti šaltiniai – informaciniai biuleteniai, leidiniai, nuorodos

- **BELT – Boost Energy Label Take up:** <https://www.belt-project.eu/>

BELT yra ES programos „Horizon 2020“ finansuojamas, Europos vartotojų organizacijų vykdomas informacijos sklaidos projektas, kurį Lietuvoje [vykdo](#) Vartotojų aljansas.

Projektu siekiama trijų pagrindinių tikslų: 1) palengvinti pereinamąjį laikotarpį prie naujai pakeistų etikečių, aiškinant tokių pokyčių naudą visoms suinteresuotoms šalims; 2) skatinti vartotojus rinktis efektyviau energiją naudojančius produktus; 3) pastūmėti gamintojus tobulinti savo gaminius, skatinant naujoves ir investicijas.

BELT metu vyks mokymai ir bus teikiamos techninės rekomendacijos gamintojams, platintojams ir mažmenininkams. Vykdamas aiškias ir tikslingas komunikacijos kampanijas tarp vartotojų, viešojo sektoriaus bei verslo atstovų, galima išvengti painiavos ir klaidų.

- **BEUC užsakymu atliktas tyrimas apie finansinę ekologinio projektavimo naudą:** <http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2016-109-benefits-of-ecodesign-for-eu-households-executive-summary.pdf> (2016 m., PDF)

Pagrindinės išvados:

- „Ecodesign“ dėka vartotojai kasmet sutaupo iki 330 eurų. Taip yra todėl, kad ES teisės aktai skatino gamintojus gaminti mažiau energijos ryjančius produktus.
 - Vartotojų naudos lygis gali padidėti net iki 450 sutaupomų eurų per metus, jei jie pasirenka produktą, kuris priskiriamas aukščiausiai energijos efektyvumo klasei.
 - Ekologinis projektavimas taip pat gali padėti pagerinti kitas vartojimo produktų savybes, pavyzdžiui, sumažinti dulkių siurblių skleidžiamą triukšmą.
- **BEUC informacinis lapas apie atnaujintas energijos etiketes:**
https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2017-120_new_energy_label-back_to_the_a-g_scale.pdf

Nuo 2021 metų kovo vartotojai parduotuvėse jau išvydo atnaujintas energijos etiketes. Vartotojams naudinga paprastesnė A-G skalė, kuri pakeičia painias A+, A++ ir A+++ klases. Nuo 2021 m. kovo 1 d. naujomis etiketėmis privaloma žymėti keturias prekių grupes: šaldytuvus ir šaldiklius (įskaitant vyno laikymo šaldytuvus); indaploves; skalbimo mašinas ir skalbykles-džiovykles; televizorius ir elektroninius vaizduoklius. Nuo 2021 m. rugsėjo 1 d. pagal naujas taisykles bus žymimos ir lempos.

6.2. Ekologinis ženklas

ES ekologinis ženklas („EU Ecolabel“) buvo įsteigtas 1992 m. kaip visos Europos mastu naudojamas neprivalomas ženklas, skirtas vartotojams padėti priimti ekologiškesnių ir sveikesnių produktų įsigijimo sprendimus. Ekologiniu ženklu dabar pažymėta daugiau kaip 77 000 produktų ir paslaugų 24 skirtingose kategorijose. Šis skaičius nuo 2016 m. išaugo beveik dvigubai.

Produktai – įvairiausi: nuo kūdikių drabužių ir valymo priemonių iki televizorių, dažų, šampūnų, medinių grindų, kopijavimo popieriaus ar apgyvendinimo paslaugų.

Kad produktui ar paslaugai žymėti būtų galima naudoti „gėlytės“ logotipą, jie turi atitikti su aplinka ir sveikata susijusių kriterijų sąrašą – pradedant nuo produkto patvarumo, baigiant kenksmingų cheminių medžiagų poveikiu.

ES yra ir kitų nacionaliniu ar regionų lygiu oficialiai pripažintų ekologinių ženklų, kurie prilygsta ES ekologiniam ženklui.

Tokių ženklų pavyzdžiu gali būti, tarkime, „Šiaurės gulbė“ Šiaurės šalyse, „Mėlynasis angelas“ Vokietijoje ar Austrijos ekologinis ženklas⁸⁴ (žr. pav. kitame psl.).

⁸⁴ Su kitų ES oficialiai pripažintų nacionalinių ženklų aprašu galima susipažinti [šiam Komisijos tyrime](#) (2017 m., PDF).

Kodėl tai svarbu vartotojams

Ekologinis ženklas padeda vartotojams lengvai atpažinti tuos produktus ir paslaugas, kurie paprastai patenka į 10–20 proc. ekologiškiausių produktų ir paslaugų tarpą. 8 iš 10 pirkėjų, kurie žino ES ekologinį ženklą, jau juo pasitiki⁸⁵.

Ekologinis ženklas skatina gamintojus imtis papildomų priemonių ekologiškumui užtikrinti. Iš tiesų, etikete gali būti žymimi tik tie gaminiai, kurių poveikis aplinkai ir sveikatai yra geresnis, nei to reikalauja įstatymai. Įmonės turi atsižvelgti į produktų ar paslaugų poveikį per visą jų gyvavimo ciklą – nuo gamybos iki perdirbimo ar išmetimo – ir užtikrinti, kad produktai atitiktų aukštos kokybės reikalavimus.

Ekologinis ženklas yra etalonas įmonėms, norinčioms patobulinti savo produktus, net jei jos nesikreipia dėl etiketės suteikimo. Ženklas vaidina svarbų vaidmenį platesnėje ES produktų politikos sistemoje kaip priemonė rinkos lygiui pakelti, kaip garantas, kad visi vartotojai gaus geresnius, ekologiškesnius produktus ir paslaugas.

„Ecolabel“ etiketė yra patikima, nes gamintojai gali naudoti etiketę tik nacionalinei institucijai patikrinus, jog produktas ar paslauga iš tikrųjų yra „žali“. Atlikdama tokį patikrinimą institucija užtikrina, kad produktas atitinka reikalavimus, o šie reikalavimai yra reguliariai atnaujinami atsižvelgiant į technologijos pažangą.

ES politinė darbotvarkė

Naujajame **žiedinės ekonomikos veiksmų plane** buvo pasiūlytos svarbios reguliavimo ir kitokios iniciatyvos, kurios gali būti grindžiamos [Reglamente dėl ES ekologinio ženklo 66/2010](#) nustatytais reikalavimais skirtingoms produktų grupėms ir paslaugoms. Pažymėtina, kad **Darnių produktų politikos sistema** („Sustainable Product Policy Framework“) išplės ekologinio projektavimo direktyvą ne tik su energija susijusiems gaminiams. Tai galėtų integruoti esamus ekologinio ženklo kriterijus, susijusius su patvarumu ar pavojingų cheminių medžiagų pakeitimu tokiuose gaminiuose kaip tekstilė ar baldai.

Bus siūlomos naujos teisės aktais įtvirtinamos bei kitokios priemonės, kad vartotojai galėtų geriau remtis patikima ir patikrinta informacija apie produktų tvarumą, o tai galėtų būti gera proga sustiprinti ES ekologinį ženklą. Visų pirma, įmonių bus paprašyta pagrįsti žaliuosius teiginius; taip pat bus nustatyti minimalūs tvarumo ženklų reikalavimai. Taip pat numatyta

⁸⁵ „Special Eurobarometer 468: Europos piliečių požiūris į aplinką“ [apklausa](#), 2017 m. lapkritis.

atskira teisinė iniciatyva, siekiant geriau apsaugoti vartotojus nuo „žaliojo smegenų plovimo“.

Šiuo metu Komisija plečia ES ekologinio ženklo taikymo sritį, kad ženklas apimtų tvarius mažmeninius finansinius produktus (pvz., taupomąsias sąskaitas ar investicinius fondus) bei visą kosmetiką. 2020–2024 m. darbo plane taip pat gali būti svarstoma galimybė įtraukti papildomas paslaugas, pvz., atsinaujinančios energijos gamybą iš naujų įrenginių ar fotovoltinių elementų. Tačiau Komisija nori ne tik plėsti ekologinio ženklo aprėptį, bet ir užtikrinti, kad pramonė labiau naudotų esamus kriterijus. Ji imsis aktyvesnės rinkodaros ir komunikacijos veiklos, nukreiptos į vartotojus ir į viešųjų pirkimų organizatorius. Ji taip pat didins ženklo naudojimo patrauklumą per finansines paskatas, pvz., per „žaliuosius“ viešuosius pirkimus arba, galbūt, per išplėstą gamintojo atsakomybę. Šiame procese Komisija siekia valstybių narių ir kitų suinteresuotųjų šalių, pavyzdžiui, vartotojų organizacijų, paramos.

Ką ES institucijos ir valstybės narės gali padaryti ekologiniam ženklinimui skatinti:

- Didesnėmis rinkodaros pastangomis didinti visuomenės informuotumą ir pritraukti mažmenininkus bei rinkos pirmeivius.
- Sustiprinti „Ecolabel“ schemą įtraukiant daugiau prekių ir paslaugų, aktualių vartotojams ir „žaliųjų“ viešųjų pirkimų organizatoriams.
- Parodyti pavyzdį ir viešaisiais pirkimais savo institucijoms pirkti ekologiškus produktus, kurie yra sertifikuoti ES ekologiniu ženklu ar lygiaverčiais regioniniais ar nacionaliniais ženklais („Šiaurės gulbė“, „Mėlynasis angelas“ ir t.t.).
- Išsaugoti „Ecolabel“ sistemos aplinkosauginę ambiciją išlaikant aukštą kriterijų kartelę visais aplinkai ir sveikatai svarbiais aspektais.
- Skirti pakankamai žmogiškųjų ir finansinių išteklių, kad sistema veiktų tinkamai, o taip pat, siekiant optimizuoti turimus išteklius, sustiprinti bendradarbiavimą su regioninėmis bei nacionalinėmis oficialiai pripažintomis ekologinėmis etiketėmis.

„Grigeo“ ir „Ecolabel“

„Ecolabel“ reputacija Lietuvoje buvo šiek tiek pakirsta dėl 2020 m. pradžioje kilusio AB „Grigeo Klaipėda“ taršos skandalo. Eurokomisaras Virginijus Sinkevičius tuo metu sakė⁸⁶: „Aš ir mano kolegos Europos Komisijoje atidžiai sekame su „Grigeo“ [susijusią] situaciją, jos tyrimą ir Lietuvos institucijų veiksmus. Europos Komisija vertins situaciją tuomet, kai bus žinomi visi faktai, susiję su įmonės veikla. Savo ruožtu vos prasidėjus „Grigeo“ istorijai kreipėmės į Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos agentūrą su prašymu įvertinti, ar įmonė gali savo produkciją ženklinti Europos ekologiniu ženklu „Ecolabel“. Šiuo metu kolegos su agentūra vykdo konsultacijas šiuo klausimu. Taip pat stebėsime, kokių veiksmų imsis Aplinkos ministerija idant užtikrintų, kad ateityje situacija, kuomet aplinkai potencialiai daroma žala, o į bendruomenės nuogąstavimus nereaguojama, nepasikartotų“. AB „Grigeo“ vadovybė savo ruožtu prašė Aplinkos apsaugos agentūros [nestabdyti](#) ES ekologinio ženklo naudojimo jų gaminamiems minkštojo popieriaus produktams.

⁸⁶ <https://lsveikata.lt/aktualijos/nuo-kada-tarsa-sveikatai-nekenkia-11390>. 2020 m. spalio mėn. 7 d. pranešime AB „Grigeo“ teigė, kad „...bendrovės [AB „Grigeo“] produkcijai suteiktas ES ekologinis ženklas „EcoLabel“ ir Šiaurės šalių „Nordic Swan“ (liet. „Šiaurės gulbė“). Plačiau: <https://www.grigeo.lt/lt/naujienu/informacija/ab-grigeo-pirmoji-is-asmens-higienos-produktu-gamintoju-lietuvoje-gavo-ifs-kokybes-sertifikata>

Vartotojų organizacijų įtraukimas

Vartotojų organizacijos gali:

- **Paraginti valdžios institucijas** daugiau komunikuoti, nes tai gali padidinti vartotojų informuotumą apie ekologinį ženklą ir sustiprinti visuomenės spaudimą prekėms ir paslaugoms, turinčioms „Ecolabel“ logotipą.
- **Reikalauti**, kad mažmenininkai ir gamintojai siūlytų vartotojams **daugiau ekologinio ženklo produktų** ir paremtų savo teiginius apie aplinkos tausojimą patikimų sertifikavimo sistemų – tokių kaip ES ekologinis ženklas – pagalba.
- **Dalyvauti nustatant kriterijus**, kad tik ekologiniu požiūriu nepriekaištingi produktai vaizduotų etiketėje ES gėlę („Ecolabel“). Europos vartotojų organizacija BEUC yra ES ekologinio ženklavimo tarybos nare, todėl turi įtakos nustatant ekologinio ženklo kriterijus bei perteikia atskirų šalių vartotojų organizacijų indėlį priimančioms sprendimus. ES ekologinio ženklavimo taryboje taip pat dalyvauja Europos Komisijos, valstybių narių, aplinkosaugos NVO, gamintojų ir mažmenininkų atstovai.
- **Padėti didinti ES ekologinio ženklo žinomumą**⁸⁷, o taip pat **šviesti vartotojus**, kuriomis etiketėmis galima pasitikėti bei identifikuoti įmones, užsiimančias „žaliuoju smegenų plovimu“. Augant tvaresnių produktų paklausai, kilo įvairių iniciatyvų juos ženklinti, deja, taip pat ženkliai šoktelėjo ir „žaliojo smegenų plovimo“ atvejų skaičius, kai bandoma klaidinant vartotojus juos suvilioti pirkti prekes, kurios „atitinka“ ekologinius standartus tik popieriuje. Šiuo metu visame pasaulyje yra naudojama net daugiau kaip 500 tokių etikečių⁸⁸, todėl vartotojai dažnai jaučiasi pasimetę, kai turi rinktis iš kelių „žaliųjų“ variantų. Jie gali netyčia pasirinkti produktą, kuris toli gražu nėra nei „žalias“, nei etiškas.

Kiti informacijos apie ekologinius ženklus šaltiniai:

- **BEUC informacinis bukletas apie ES ekologinį ženklą:**
https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2017-056_ecolabel_factsheet.pdf
- **ES ekologinio ženklo faktai ir skaičiai:**
<https://ec.europa.eu/environment/ecolabel/facts-and-figures.html>
- **ES infografika apie ekologinį ženklą:**
https://ec.europa.eu/environment/ecolabel/documents/label_you_can_trust.pdf

⁸⁷ Komisija parengė [skaitmeninį priemonių rinkinį](#) su atitinkama informacine ir komunikacine medžiaga organizacijoms, norinčioms skatinti ES ekologinius ženklus. BEUC reguliariai siūlo komunikacinę medžiagą, kurią gali naudoti vartotojų organizacijos. Pavyzdžiui, galima įsijungti į [pavasarinę ploviklių ir valymo priemonių kampaniją](#) arba [apgyvendinimo](#) turizmo sezono metu kampaniją. Suinteresuotosios organizacijos gali kreiptis į BEUC sekretoriatą dėl bet kokių klausimų ir informacijos, reikalingos ES ekologiniam ženklui skatinti.

⁸⁸ [Gruère, G \(2013\), „A Characterisation of Environmental Labelling and Information Schemes“, OECD Environment Working Papers, No. 62, OECD Publishing, Paris.](#)

6.3. Priešlaikinis senėjimas

Kodėl tai svarbu vartotojams

Dabartinius vartojimo įpročius apibūdina dvi tendencijos: vartotojai turi daugiau produktų nei anksčiau, bet tuo pat metu didžioji dalis jų naudojami gerokai trumpiau. Trumpesnis naudojimo laikas ir dažnesnis daikto keitimas nauju lemia didėjantį poreikį naudoti resursus gamybai. Produktų naudojimo laiko tyrimai pastaruoju metu rodo tendenciją, kad tas laikas vis mažėja. Tačiau vartotojų motyvacija keisti produktus dažniau nei anksčiau dar nėra visiškai aiški. Tai gali būti siejama su besikeičiančiomis vartotojų nuostatomis, anksti pradedančiais gesti produktais ir rinkodaros spaudimu, kuris skatina vartotojiškumą. Stebina tai, kad nors kai kurie produktai yra keičiami po trumpo naudojimo, vis dėlto dalis tyrimų rodo, jog vartotojai norėtų, kad gaminiai tarnautų žymiai ilgiau⁸⁹ ir kad jiems yra svarbi informacija apie produktų patvarumą⁹⁰.

Be to, daugelis vartotojų lieka nusivylę, jei jų įsigyti produktai neatitinka lūkesčių⁹¹. Labai dažnai prekės, reikalingos patogiam gyvenimo būdui, pavyzdžiui, skalbimo mašinos, elektriniai dantų šepetėliai, televizoriai, spausdintuvai ir išmanieji telefonai, netrukus po garantinio laikotarpio pabaigos sugenda⁹² ir jų nebeįmanoma sutaisyti.

Senėjimas yra daugialypė problema; ji gali apimti tyčinį ir netyčinį gaminių gedimą dėl netinkamos konstrukcijos, nesugebėjimo prižiūrėti, taisyti ar įdiegti atnaujintą programinę įrangą. Kartais taip pat kyla vartotojų nepasitenkinimas dabartiniu produkto veikimu, kuris priveda prie produkto keitimo – t.y., nors įsigytas produktas veikia, bet jis nebetenkina vartotojo lūkesčio ir yra keičiamas kitu.

Politinė darbotvarkė – ES lygmuo

ES pradėjo spręsti ankstyvo produktų gedimo problemą per žiedinės ekonomikos veiksmų planus (žr. įvadą ir skyrelį apie ekologinį projektavimą aukščiau). Veiksmų planuose yra priedai su grafiku ir labai konkrečių priemonių, kurios bus įgyvendintos ateinančiais metais,

⁸⁹ Austrijos „Arbeiterkammer Wien“ atliktas namų ūkių tyrimas apie ilgalaikio vartojimo prekių naudojimo laiką ir senėjimo tempą.

⁹⁰ Europos Komisija (2013 m.): greitoji [Eurobarometro apklausa Nr. 367](#) (PDF) apie europiečių požiūrį į bendrosios produktų rinkos kūrimą parodė, kad „daugiau nei devyni iš dešimties (92 proc.) respondentų sutiko, kad turėtų būti nurodyta rinkoje esančių produktų naudojimo trukmė“.

⁹¹ Maždaug trečdalis visų skalbimo mašinų ir šaldytuvų bei ketvirtadalis visų dulkių siurblių, kurie kiekvienais metais pakeičiami Jungtinėje Karalystėje, neatitiko vidutinio kliento lūkesčių dėl produkto naudojimo trukmės. Šaltinis: [WRAP](#). „Arbeiterkammer Wien“ Austrijos vartotojų apklausoje 45 proc. respondentų nurodė, kad yra patenkinti dabartiniu produkto naudojimo laikotarpiu, tačiau beveik 30 proc. teigė esą „labiau nepatenkinti“ [negu patenkinti].

⁹² Nors statistinių duomenų apie gedimo rodiklius visoje ES nėra, Vokietijos federalinė aplinkos agentūra atlieka produktų naudojimo trukmės tyrimus. Preliminarūs rezultatai rodo, kad smulkių prietaisų, kurių tarnavimo laikoas nepasiekia 5 metų, skaičius didėja. Tuo tarpu ir didelių prietaisų tarnavimo laikas, nors ir viršija dešimt metų, mažėja. Be to, daugiau kaip 10 proc. skalbimo mašinų 2013 m. [tarnavo tik 5 metus arba trumpiau](#); ši dalis visoje skalbimo mašinų imtyje didėja (2004-aisiais tokių trumpai iš tarnavusių skalbyklių buvo mažiau – tik 6 proc.).

Taip pat žr.: Prakash, Siddharth; Stamminger Rainer & Ines Oehme (2015): Faktencheck Obsoleszenz: Analyse der Entwicklung der Lebens- und Nutzungsdauer von ausgewählten Elektro- und elektronikeräten. In: Brönneke, Tobias und Andrea Wechsler: Obsoleszenz interdisziplinär. Vorzeitiger Verschleiß aus Sicht von Wissenschaft und Praxis.

aprašu⁹³. Toks planas suteikia vartotojų organizacijoms daug galimybių prisidėti teikiant konkrečius pasiūlymus.

Be to, kai kurios ES šalys jau ėmėsi veiksmų, susijusių su ankstyvu produktu senėjimu:

- Įvestos ilgesnės garantijos kai kurioms produktų kategorijoms (Nyderlandai, Suomija, Švedija, Islandija, Norvegija, Airija).
- Prancūzijoje įvestas teisinis draudimas gamintojams „užprogramuoti“ produktų senėjimą. Italijoje⁹⁴ ir Prancūzijoje⁹⁵ nacionalinės valdžios institucijos, pasiremamos Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva (angl. *Unfair Commercial Practices Directive*, trumpai – UCPD), ėmėsi teisės vykdymo priemonių vartotojų interesams apginti.
- Švedijoje remontui taikomas mažesnis pridėtinės vertės mokestis.

Kitos šalys (pvz., Belgija ir Vokietija) reikalavo, kad šie klausimai būtų sprendžiami Europos lygmeniu. Štai kodėl žiedinės ekonomikos veiksmų plane specialiai paminėta kova su užprogramuotu senėjimu. ES žiedinės ekonomikos veiksmų plane taip pat pateikiami tokių būsimų priemonių apmatai:

- **Daugiau produktų taps tvarūs.** Tikimasi, kad dėl būsimos Darnių produktų politikos sistemos (angl. *Sustainable Product Policy Framework*) daug daugiau vartotojų produktų, tokių kaip išmanieji telefonai ir kompiuteriai, bus patvaresni, daugkartinio naudojimo, atnaujinami, taisomi ir perdirbami.
- Tikimasi, kad **labai taršūs sektoriai** – tokie kaip tekstilė ir pastatai – žaliavas naudos efektyviau. Plačiai nuskambėjęs vienkartinio plastiko draudimas, kurį ES institucijos „prastūmė“ per rekordiškai trumpą laiką, dabar laikomas geru modeliu ir įkvėpimo šaltiniu kuriant taisykles konkretiems sektoriams.
- **Vartotojų „teisė į remontą“ įgaus naują pagreitį.** Daugiau vartotojų produktų turės būti lengvai pataisomi ir atnaujinami. Išmanieji telefonai, kavos aparatai ir spausdintuvai turėtų būti prioritetų sąrašo viršuje, nes būtent dėl jų Europoje sulaukiama daugiausia vartotojų skundų.
- Vartotojai gaus patikimesnę informaciją apie **ilgaamžiškumą ir pataisomumą**. Pavyzdžiui, ateityje įmonėms gali tekti pardavimo vietoje atskleisti, kiek laiko jų produktai tarnaus arba kiek laiko bus užtikrintas atsarginių dalių tiekimas.

⁹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0098>

⁹⁴ 2018 m. Italijos vartotojų reikalų ir konkurencijos tarnyba (AGCM) [nubaudė „Apple“ ir „Samsung“](#) atitinkamai 10 ir 5 mln. eurų baudomis už nesąžiningą komercinę veiklą. 2020 m. gegužę administracinis Lacijaus teismas paliko galioti AGCM palankų ir „Apple“ nepalankų sprendimą (teismo sprendimas italų kalba – [čia](#)).

⁹⁵ 2020 m. vasarį Prancūzijos DGCCRF („Direction générale de la concurrence, de la consommation et de la répression des fraudes“) [skyrė „Apple“ 25 mln. eurų baudą](#) (PDF) už tai, kad bendrovė neinformavo vartotojų, jog jų „iPhone“ atnaujinimas turės įtakos įrenginio veikimui, o tai pripažinta nesąžininga komercine veikla.

- Vartotojai bus geriau apsaugoti nuo „**žaliojo smegenų plovimo**“ ir ankstyvo **senėjimo atvejų**. Tai reiškia, kad Europos Sąjunga sieks užkirsti kelią nepagrįstiems reklaminiais teiginiais apie esą ekologišką gaminį bei stabdys nesąžiningus senėjimo atvejus.
- Bus imtasi spręsti **pavojingų cheminių medžiagų problemą**, kad tos medžiagos vėliau nepereitų į perdirbtus produktus.

Europos Komisija yra įsipareigojusi kurti produktų remonto kultūrą, o naujausios Ekologinio projektavimo direktyvos įgyvendinimo priemonės rodo, kad suteikiama galimybė taisyti – tai labai konkretus būdas prailginti produkto gyvavimo laiką. Svarbu išlaikyti prieigą prie atsarginių dalių laikui bėgant, o informacija apie remonto ir priežiūros galimybes turi būti lengvai prieinama.

Pasiremiant jau esamomis priemonėmis, Europos „teisė į remontą“ (angl. „*Right to Repair*“) gali būti įgyvendinta, pirmiausia ją taikant IRT produktams:

- Galimybė įsigyti atsarginių dalių – bent tiek laiko, koks numatomas gaminių tarnavimo laikas. Tai pritaikyti galima ir programinės įrangos dalims, kas dabar jau taikoma serveriams.
- Prieinamos naudojimosi ir remonto instrukcijos.
- Konstrukcija, kuri numato lengvo remonto galimybę – t.y. turi būti lengvas prieinamas prie detalių, kurias reikia taisyti arba pakeisti.
- Informacija prekybos vietoje apie gaminio „pataisomumą“ – galbūt panaudojant remonto galimybių reitingo sistemą.

Vartotojų organizacijų vaidmuo

Atsižvelgiant į šio klausimo sudėtingumą, vartotojų organizacijos kartu su akademikais ir profesionaliais remontininkais dalyvauja mokslinių tyrimų projekte PROMPT⁹⁶. Projekto metu kuriama ankstyvo senėjimo testavimo programa, kuri bandoma mobiliųjų telefonų, dulkių siurblių, televizorių ir skalbimo mašinų kategorijose.

PROMPT projektu siekiama:

- Surinkti vartotojų skundus dėl netinkamo produktų ilgaamžiškumo ir taisomumo. Skundai konsoliduojami per internetines platformas, kur galima rinkti atsiliepimus apie per anksti sugedusius produktus, o taip pat panaudojant interneto tikrintuvą, nuskaitantį vartotojų atsiliepimus apie prekes internetinėse mažmeninės prekybos platformose.

⁹⁶ PROMPT: Premature Obsolescence Multi-Stakeholder Product Testing Program. Žr. <https://prompt-project.eu/>

- Pateikti testavimo metodą, kuris leistų identifikuoti prastai veikiančius gaminius ir atsižvelgiant į tai orientuoti vartotojų pasirinkimą.
- Informuoti gamintojus apie geriausią praktiką ir gaminių konstravimo strategijas, siekiant išvengti ankstyvo senėjimo.

Kiti informacijos šaltiniai apie per ankstyvą senėjimą

- **BEUC ankstyvo senėjimo faktų suvestinė:** https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2018-057_premature_obsolescence.pdf (2018 m., PDF)
- **Naujasis ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas:** https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/new_circular_economy_action_plan.pdf (2020 m., PDF)
- **PROMPT informacinis bukletas:** https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-063_prompt_testing_products_to_promote_longer_lifetime.pdf (2020 m., PDF)

Nacionaliniai pavyzdžiai bei priemonės: ekologinis ženklas ir energijos ženklas, ekologinis projektavimas ir ankstyvas senėjimas

Priešlaikinis senėjimas:

Belgija – šios šalies vartotojų organizacija „Test-Achats“ surengė [vaizdo kampaniją](#), pavadintą „**Trop vite usé**“⁹⁷ (išvertus iš prancūzų – „per greitai susidėvėjęs“), pabrėždama ankstyvą produktų gedimą bei taisymo problemas ir skatindama vartotojus užregistruoti svetainėje tuos produktus, kurie sugedo per anksti.

2021 m. kovo duomenimis, šios kampanijos rėmuose iš vartotojų jau buvo gauta net 12 tūkstančių signalų.

Informacinių technologijų produktų srityje „**Euroconsumers**“ (keturių ES šalių vartotojų organizacijų susivienijimas) 2021 m. ėmėsi iniciatyvos ir pateikė grupės ieškinius⁹⁸ Belgijoje, Ispanijoje, Italijoje ir Portugalijoje, reikalaudama, kad „Apple“ sumokėti vidutiniškai mažiausiai po 60 eurų kompensaciją dėl kiekvienam per ankstyvo senėjimo nukentėjusiam „iPhone 6“ savininkui. Grupės ieškinį lydėjo informacinė kampanija.

⁹⁷ <https://www.test-achats.be/trop-vite-use>

⁹⁸ <https://www.euroconsumers.org/Activities/stop-planned-obsolescence-apple-case>

„Euroconsumers“ grupės ieškinio prieš „Apple“ ir užprogramuotą senėjimą informacinis vaizdo klipas:

<https://www.youtube.com/watch?v=TsJ0quKrMqY>

Patarimai vartotojams:

- Prancūzija, „UFC-Que Choisir“ – [kaip vartoti tvariau](#).
- Ispanija, OCU – [tyrimas](#) apie platformas daiktų „iš antrų rankų“ pirkimui ir pardavimui.

7. TEISĖS TAIKYMAS – PRODUKTO TVARUMAS

7.1. Klaidinantis „žaliasis smegenų plovimas“ apie produktus ir galimi kiti teisės taikymo klausimai

Kodėl vartotojams svarbios jų teisės produktų srityje

Vis didėjantis skaičius pardavėjų naudojami didėjančiu vartotojų susidomėjimu aplinkosaugos reikalais ir naudoja ekologiškus teiginius, norėdami atskirti savo parduodamus produktus nuo konkurentų. Pagal 2019 m. lapkričio mėn. ES vartotojų sąlygų švieslentę⁹⁹, daugiau nei pusė ES vartotojų pirkdami prekes yra linkę atkreipti dėmesį į draugiškumą aplinkai rodančius teiginius.

Vartotojai susiduria su vis didėjančiu „žaliųjų teiginių“ apie produktus srautu. Daugelis tų teiginių yra klaidinantys ir abejotini, nes jie nėra pagrįsti arba negali būti pagrįsti. Vartotojams tokia padėtis kelia painiavą ir nepasitikėjimą. Tai taip pat didina riziką pakirsti vartotojų aktyvų indėlį pereinant prie žaliosios ekonomikos. 2020 m. kovo mėnesį buvo atlikta „Eurobarometro“ apklausa¹⁰⁰, kuri daugiausia dėmesio skyrė draugiškumo aplinkai teiginiams aprangos sektoriuje. Jos rezultatai parodė: dauguma vartotojų tiki, jog daugelis gaminių yra ekologiški, tačiau nepasitiki tą įrodinėjančiais teiginiais.

Politinė darbotvarkė – ES lygmuo

ES lygmeniu **Nesąžiningos komercinės veiklos direktyva** (Direktyva 2005/29/EB, angl. UCPD))¹⁰¹ yra pagrindinis horizontalusis teisės aktas, taikomas „žaliųjų teiginių“ atveju. Tai atskaitos taškas, naudojamas nustatant, ar teiginys yra klaidinantis turiniu ar pateikimo vartotojams būdu. Be bendro klaidinančios komercinės veiklos draudimo, kelios su „žaliaisiais teiginiais“ susijusios praktikos yra įtrauktos į „juodąjį sąrašą“, pateiktą Direktyvos I priede.

Siekdama padidinti UCPD veiksmingumą užkertant kelią naudoti klaidinančius „žaliuosius teiginius“, ES 2016 m. taip pat atnaujino **UCPD rekomendacinį dokumentą**¹⁰². Šis darbas atliktas pasiremiant įvairių suinteresuotųjų šalių darbo grupės rezultatais ir kelių šalių narių nacionalinių įstaigų paskelbtais rekomendaciniais dokumentais.

Be UCPD, kiti konkretūs ES teisės aktai taip pat turi sąsajų su „žaliųjų teiginių“ tema (pvz., Direktyva 2012/27 dėl energijos vartojimo efektyvumo, Direktyva 2010/31/ES dėl pastatų energinio naudingumo ir kt.).

⁹⁹ https://ec.europa.eu/info/publications/consumer-conditions-scoreboard-consumers-home-single-market-2019-edition_en

¹⁰⁰ <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getSurveydetail/instruments/special/surveyky/2257>

¹⁰¹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005L0029>

¹⁰² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016SC0163>

2019 m. savo laiške naujam teisingumo komisarui p. Didier Reyndersui¹⁰³ Europos Komisijos prezidentė Ursula von der Leyen pabrėžė būtinybę „rasti naujų būdų, kaip įgalinti vartotojus atlikti informuotus pasirinkimus ir aktyviai dalyvauti žaliajoje pertvarkoje“. 2019 m. gruodžio mėn. **Europos Žaliojo kurso** komunikate¹⁰⁴ pažymėta, kad:

„Patikima, palyginama ir patikrinama informacija taip pat labai padeda pirkėjams priimti tvaresnius sprendimus ir mažina ekomanipuliavimo riziką.“¹⁰⁵

Ta proga Komisija paskelbė tokį tikslą:

„Komisija kovos su melagingais ekologiškumo teiginiais aktyviau dėdama reglamentuojamojo arba kitokio pobūdžio pastangas.“

2020 m. sausio mėn. ES vartotojų aukščiausiojo lygio susitikime buvo surengtas „kovai su žaliuoju smegenų plovimu“ skirtas seminaras. Jame aptartos galimos ES vartotojų politikos priemonės, kurios padėtų spręsti klaidinančių teiginių problemą. 2020 m. balandžio mėn. Komisija paskelbė naują **žiedinės ekonomikos veiksmų planą**¹⁰⁶, kuris apima naujas kovos su klaidingais ekologiniais teiginiais priemones. Komisija taip pat paskelbė ketinanti pasiūlyti (kaip tikimasi, 2021 m. liepą) naują teisinį instrumentą, skirtą vartotojui įgalinti žaliosios pertvarkos metu (angl. „empowering the consumer for the green transition“).

Politinė darbotvarkė – valstybių narių lygmuo

Nacionaliniu lygmeniu, kai kurios ES šalys narės pastaruoju metu (pvz., 2020 m. vasarį – Prancūzija) smarkiai sustiprino savo pastangas kovoje prieš klaidinančius „žaliuosius“ teiginius.

Kai kurių šalių atitinkamos tarnybos neseniai paskelbė gaires šia tema. Tarp jų Danijos vartotojų ombudsmenas ir Prancūzijos ekonomikos ministerija.

Vartotojų organizacijų vaidmuo

Visuomenėse, kuriose vartotojų supratimas apie aplinkosaugą auga, daugelis prekybininkų stengiasi tuo pasinaudoti parduodami savo produktus. Jie skelbia teiginius, kurių neįmanoma pagrįsti. Vartotojų organizacijoms tenka pagrindinis vaidmuo apsaugant vartotojus nuo tokių nesąžiningų veiksmų:

- **Rinkos stebėjimas ir „žaliųjų“ teiginių, kurie gali būti klaidinantys ir todėl neteisėti, nustatymas.** Vartotojai dažnai patys negali savarankiškai įvertinti, ar konkretūs teiginiai yra teisingi, ar ne, todėl jie gali lengvai patekti į produktų, kurie tik „apsimeta ekologiškesniais“, spąstus.

¹⁰³ https://ec.europa.eu/commission/commissioners/sites/comm-cwt2019/files/commissioner_mission_letters/mission-letter-didier-reynders-2019_en.pdf (PDF)

¹⁰⁴ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf (PDF)

¹⁰⁵ Be to, „ekologiškumo teiginius skelbiančios įmonės turėtų juos pagrįsti taikydamos standartinę jų poveikio aplinkai vertinimo metodiką“, mano Komisija.

¹⁰⁶ https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/new_circular_economy_action_plan.pdf (PDF)

- **Produktų ir paslaugų testavimas.** Vartotojų organizacijos dažnai turi unikalią patirtį, kuri leidžia įvertinti, ar konkrečius „žaliuosius“ teiginius galima pagrįsti, ir padėti vartotojams pasirinkti geriausius produktus.
- **Nesąžiningų „žaliųjų teiginių“ kvestionavimas ir nesąžiningų produktų senėjimo atvejų kėlimas teismuose ir (arba) valdžios institucijose.** Vartotojų organizacijoms tenka svarbus vaidmuo įgyvendinant teisės laikymąsi.
- **Vartotojų švietimas apie „žaliąjį smegenų plovimą“.** Nors vartotojai vis labiau žino apie savo pirminių poveikį aplinkai ir nori į tai atsižvelgti rinkdamiesi produktą, jie dažnai nesuvokia, jog kai kurie teiginiai ar ant pakuočių pateikiami ženklai nėra patikimi ar yra tiesiog melagingi.
- **Advokacija.** Vartotojų organizacijos gali siūlyti teisės aktus siekdamos užtikrinti, kad vartotojai būtų veiksmingai apsaugoti nuo klaidinančių „žaliųjų“ teiginių. Šiuo metu ES lygmeniu nėra specialių tai reglamentuojančių teisės aktų. Taikomos tik bendrosios UCPD nuostatos. Teisinio tikrumo trūkumas ir skylėtas teisės vykdymas neatitinka laiko iššūkių didėjant nepagrįstų „žaliųjų“ teiginių srautui rinkoje.

Kiti šaltiniai apie vartotojų teises šioje srityje:

- **BEUC nuomonė: Vartotojai – pertvarkos tvarumo link centre.** BEUC požiūris į Europos Žaliąjį kursą:
http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-012_beuc_position_on_european_green_deal.pdf (2020 m., PDF)
- **BEUC nuomonė „Atsikratykime „žaliojo smegenų plovimo“.** Kaip atkurti vartotojų pasitikėjimą ekologiškais teiginiais“:
https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2020-116_getting_rid_of_green_washing.pdf (2020 m., PDF)

7.2. Vartotojų teisės ir kaip tai gali padėti sukurti ilgiau tarnaujančius produktus

Kodėl vartotojams svarbios jų teisės ilgiau tarnaujančių produktų srityje

Vartotojai teikia pirmenybę ilgalaikiams produktams. Remiantis naujausiu tyrimu¹⁰⁷, jie netgi pasirengę mokėti žymiai daugiau už ilgaamžiškesnius ir lengviausiai pataisomus produktus.

Be to, jie vis labiau supranta aplinkos problemas, su kuriomis susiduriame, ir krizinę klimato padėtį. Jie norėtų daugiau įsitraukti į žiedinę ekonomiką¹⁰⁸, o geriausias būdas jiems prisidėti – tai įsigyti ilgaamžiškus produktus.

¹⁰⁷ Vartotojų dalyvavimo žiedinėje ekonomikoje elgsenos tyrimas, 2018 m. spalio mėn., [galutinė ataskaita](#) (PDF).

¹⁰⁸ Ten pat.

Vartotojų srities teisės aktai padeda jiems pasiekti tokių tikslų. Dvejus metus po produkto įsigijimo vartotojams taikomos garantijos teisės, užtikrinančios, kad tuo atveju, jei jų produktas turi defektų, jis gali būti pataisytas, pakeistas kitu, arba – kai kuriais atvejais – galima atgauti pinigus. Tokie įpareigojimai skatina pardavėjus (ir netiesiogiai gamintojus) kurti produktus, kurių tarnavimo laikas ilgesnis.

Politinė darbotvarkė – ES lygmuo

Pagrindinė vartotojų teisių apsaugos priemonė, kuria skatinama gaminti ilgiau tarnaujančius produktus – garantija.

Šiuo metu garantijas vis dar reglamentuoja **ES vartojimo prekių pardavimo ir susijusių garantijų direktyva 1999/44/EB**¹⁰⁹. Tai yra minimalaus harmonizavimo direktyva, suteikianti vartotojui teisę į tam tikras jo interesų gynimo priemones tuo atveju, jei prekės yra netinkamos. Šia direktyva nustatoma gynimo priemonių hierarchija. Prekės neatitikimo atveju vartotojas pirmiausia gali paprašyti remonto ar pakeitimo. Jei tai neįmanoma per pagrįstą laiką arba be didelių nepatogumų, jis taip pat gali paprašyti sumažinti kainą arba nutraukti sutartį (kas reiškia, jog grąžinama pirkimo kaina).

Tačiau netrukus bus pradėta taikyti nauja **direktyva (ES) 2019/771**¹¹⁰. Ji atnešė keletą pakeitimų, kurie gali padėti sukurti ilgiau tarnaujančius produktus:

- Laikotarpis, per kurį laikoma, jog neatitikimas egzistavo pristatymo metu, pratęsiamas iki vienerių metų (11 str.: „Bet kokia neatitiktis, kuri paaiškėja per vienus metus nuo prekių pristatymo, laikoma buvusia prekių pristatymo metu, nebent būtų įrodyta kitaip“). Apgręžiamą pareigą įrodyti – t.y. laikoma, kad egzistavo neatitikimas, nebent pardavėjas įrodys esant priešingai. Valstybėms narėms suteikta galimybė šį terminą pratęsti iki dviejų metų.
- Patvarumas tapo nauju objektyviu atitikties reikalavimu.
- Įvestas įpareigojimas pateikti atnaujinimus, siekiant užtikrinti, kad skaitmeninių elementų turinčios prekės su ir toliau atitiktų reikalavimus.
- Buvo įvesta nauja savanoriška komercinė patvarumo garantija, pagal kurią gamintojas gali būti tiesiogiai atsakingas vartotojui.

Ši direktyva šiuo metu perkeliama į skirtingų ES valstybių narių nacionalinę teisę. Ji bus taikoma nuo 2022 m. sausio 1 d.

2019 m. gruodžio mėn. Europos Komisija paskelbė Europos Žaliojo kurso komunikatą¹¹¹, kuriame ji išklėlė tikslą iki 2050 m. pasiekti, kad ES anglies dvideginio išmetimai taptų nuliniai. Kad šį tikslą būtų įmanoma pasiekti, Komisija taip pat paskelbė keletą iniciatyvų ir

¹⁰⁹ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:31999L0044>

¹¹⁰ [Direktyva 2019/771 dėl tam tikrų prekių pirkimo–pardavimo sutarčių aspektų](#). 24 šios direktyvos straipsnis nustato, kad „valstybės narės ne vėliau kaip 2021 m. liepos 1 d. priima ir paskelbia nuostatas, būtinas, kad būtų laikomasi šios direktyvos.“

¹¹¹ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf

vartotojų teisės srityje. Jos įgavo konkretnį pavidalą 2020 m. kovo mėn. naujajame **žiedinės ekonomikos veiksmų plane**¹¹². Veiksmų plane paskelbtas ketinimas persvarstyti ES vartotojų teisės aktus norint užtikrinti, kad „vartotojai prekybos vietose gautų patikimą ir aktualią informaciją apie gaminius, įskaitant informaciją apie jų naudojimo trukmę ir remonto paslaugų, atsarginių dalių ir remonto instrukcijų prieinamumą“¹¹³. Buvo paskelbta keletas teisės aktų pasiūlymų artimiausiems metams, įskaitant:

- Pasiūlymą dėl teisėkūros procedūra priimamo akto, kuriuo žaliwoje pertvarkoje vartotojams suteikiama daugiau galių (buvo numatyta 2020 m.)
- Pasiūlymą dėl teisėkūros procedūra priimamo akto dėl ekologiskumo teiginių pagrindimo (2020 m.)
- Teisėkūros ir ne teisėkūros priemonių, kuriomis įtvirtinama nauja „teisė į remontą“ (numatyta 2021 m.)

Europos Žaliasis kursas buvo paskelbtas svarbiausiu Ursulos von der Leyen vadovaujamos Komisijos prioritetu, tačiau kai kurios iniciatyvos, deja, atidėtos dėl COVID-19 pandemijos¹¹⁴.

Vis dėlto, 2020 m. lapkritį Komisija paskelbė komunikatą „**Naujoji vartotojų darbotvarkė**: Siekiant tvaraus atsigavimo didinamas vartotojų atsparumas“¹¹⁵. Šioje darbotvarkėje pateikta ES vartotojų politikos vizija nuo 2020 iki 2025 m. bei atliepiama į „neatidėliotinus vartotojų poreikius kilus COVID-19 pandemijai“ ir būtinybę „didinti vartotojų atsparumą“.

Esama ir nacionalinių iniciatyvų. 2020 m. vasario mėn. Prancūzija priėmė naują žiedinės ekonomikos įstatymą¹¹⁶. Jame numatytos įvairios priemonės, kuriomis siekiama užtikrinti geresnį vartotojų informavimą, atliekų prevenciją ir pan. Pavyzdžiui, nuo 2021 m. sausio 1 d. gamintojai ir importuotojai yra įpareigoti informuoti vartotojus apie jų gaminių aplinkosauginį poveikį, ypač apie jų ilgaamžiškumą, pataisomumą, pakartotinio naudojimo potencialą, panaudotas gamyboje perdirbtas medžiagas ir kt.

Vartotojų organizacijų vaidmuo

Vartotojų organizacijos – svarbūs rinkos prižiūrėtojai, padedantys vartotojams jų kelyje ieškant ilgai tarnaujančių produktų. Svarbiausios vartotojų organizacijų funkcijos:

- **Išbandyti produktus ir paslaugas.** Atlikdamos testus, vartotojų organizacijos padeda vartotojams pasirinkti geriausiai veikiančius ir patvariausius produktus.

¹¹² https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/new_circular_economy_action_plan.pdf

¹¹³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0098>

¹¹⁴ Tai galioja ir čia minėtomis iniciatyvomis dėl vartotojų įgalinimo ir dėl ekologiskumo teiginių pagrindimo, kurios buvo atidėtos iki 2021 m. Tačiau parengiamasis darbas Komisijoje tebevyksta. Buvo paskelbtos kelios viešos konsultacijos, prie kurių prisidėjo ir BEUC. Visas viešas konsultacijas galima rasti šioje interneto svetainėje:

https://ec.europa.eu/info/consultations_en

¹¹⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0696>

¹¹⁶ Įstatymas dėl žiedinės ekonomikos ir kovos su atliekomis, 2020 m. vasario 10 d.: <https://www.vie-publique.fr/loi/268681-loi-lutte-contre-le-gaspillage-et-economie-circulaire>

- **Pateikti rekomendacijas vartotojams.** Pasiremiant atliktų bandymų rezultatais, vartotojų organizacijos skelbia produktų reitingus skirtingose kategorijose, o geriausius produktus – apdovanoja, pagiria.
- **Informuoti vartotojus, konsultuoti juos apie jų teises.** Tai svarbu tais atvejais, jei įsigyti produktai turi defektų, neatitinka lūkesčių arba sugenda anksčiau laiko.
- **Apmokyti vartotojus apie jų teises,** ypač apie garantijas – per žinomumo didinimo kampanijas, straipsnius, pagalbos linijas ir kt.
- **Stebėti rinką** ir nustatyti bet kokias tendencijas, rodančias, jog tam tikri produktai gali būti linkę į per ankstyvą senėjimą (plačiau žr. 6.3 skyrelyje, apie PROMPT projektą).
- **Ginti vartotojų teises** teismuose ir (arba) valdžios institucijose.
- **Daryti įtaką įstatymams.** Ypač svarbu užtikrinti, kad vartotojai galėtų pasitikėti suteikta garantija per visą numatomą įsigyto produktų tarnavimo laiką.

Kiti šaltiniai

- **BEUC nuomonė** direktyvos dėl tam tikrų aspektų, susijusių su nuotoline prekyba, pasiūlymo klausimu: https://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2016-053_csc_beuc_position_paper_on_tangible_goods_proposal.pdf (2016 m., PDF)
- **BEUC nuomonė** „Ilgo tarnavimo prekės: daugiau tvarių produktų, geriau ginamos vartotojų teisės“: http://www.beuc.eu/publications/beuc-x-2015-069_sma_upa_beuc_position_paper_durable_goods_and_better_legal_guarantees.pdf (2016 m., PDF)
- **BEUC svetainė, skirta ilgai tarnaujančioms buities prekėms:** <https://www.beuc.eu/durable-goods>
- **ES naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas:** https://ec.europa.eu/environment/circular-economy/pdf/new_circular_economy_action_plan.pdf (2020 m. kovas, PDF)

7.3. Naujasis rinkos priežiūros reglamentas

2019 m. pavasarį ES priėmė naują rinkos priežiūros reglamentą¹¹⁷. Nors praeityje šis teisės aktas daugiausia dėmesio skyrė produktų saugai, dabar jis buvo išplėstas, kad apimtų tam tikrus su aplinkos apsauga susijusius gaminių aspektus, įskaitant ekologinio projektavimo, ekologinio ženklinimo ir energijos ženklinimo reikalavimus, o taip pat kai kuriuos reikalavimus dėl atliekų ir cheminių medžiagų naudojimo.

Šio reglamento tikslas yra

„...pagerinti vidaus rinkos veikimą stiprinant gaminių, kuriems taikomi (...) Sąjungos derinamieji teisės aktai, rinkos priežiūrą siekiant užtikrinti, kad į Sąjungos rinką būtų tiekami tik tie gaminiai, kurie atitinka reikalavimus, kuriais užtikrinamas aukštas viešųjų interesų, kaip antai sveikatos ir saugos apskritai, darbuotojų saugos ir sveikatos, vartotojų apsaugos, aplinkos apsaugos ir visuomenės saugumo, ir bet kokių kitų tais teisės aktais apsaugotų viešųjų interesų apsaugos, lygis.“

Siekiant pagerinti gaminių atitikties aplinkosaugos reikalavimams, vartotojų organizacijos šį naują reglamentą gali naudoti įvairiais būdais, pavyzdžiui:

- Jei atlikdamos laboratorinius tyrimus vartotojų organizacijos nustatys, kad produktai neatitinka aplinkosaugos reikalavimų, jos gali naudoti šį naują reglamentą kaip teisinį pagrindą pranešdamos savo laboratorinių tyrimų rezultatus nacionalinėms rinkos priežiūros institucijoms ir paprašydamos jų imtis veiksmų prieš reikalavimų nevykdančius ūkio subjektus.
- Be to, naujasis reglamentas leidžia sudaryti oficialesnius bendradarbiavimo susitarimus su trečiosiomis šalimis, įskaitant vartotojams atstovaujančias grupes: *„Rinkos priežiūros institucijos su (...) galutiniais naudotojams atstovaujančiomis organizacijomis gali susitarti dėl bendros veiklos, kuria siekiama skatinti laikytis reikalavimų, nustatyti neatitikties atvejus, didinti informuotumą ir teikti rekomendacijas dėl Sąjungos derinamųjų teisės aktų ir konkrečių kategorijų gaminių, visų pirma tų kategorijų gaminių, kurie dažnai nustatomi kaip keliantys rimtą pavojų, įskaitant internetu siūlomus pirkti gaminius.“*
- Pagal naujojo reglamento reikalavimus, Europos Komisija turi įsteigti valstybių narių teisės vykdymo užtikrinimo institucijų tinklus (taip vadinamas Sąjungos gaminių atitikties tinklas, angl. *Union Product Compliance Network*), kadangi norima, kad šios institucijos užtikrindamos produktų atitikties bendradarbiautų geriau. Taigi, jei vartotojų organizacijos sužino apie netinkamus produktus, kurie gali būti parduodami ne vienoje, o daugelyje ES šalių, jie turėtų prašyti savo nacionalinių institucijų šia informacija pasidalinti su kitomis valstybėmis narėmis. Taip kitos šalys gali imtis veiksmų savo nacionalinėse rinkose, ir taip galima pasiekti, kad teisės taikymas yra nuoseklus visoje ES vidaus rinkoje.
- Vartotojų organizacijos gali savo leidiniuose informuoti vartotojus apie reikalavimų neatitinkančius gaminius ir patarti jų nepirkti.

¹¹⁷ Reglamentas (ES) 2019/1020 dėl rinkos priežiūros ir gaminių atitikties, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R1020>

This document has been produced under a service contract with the European Commission. The content of it represents the views of the author only and is his/her sole responsibility. The European Commission does not accept any responsibility for use that may be made of the information it contains.